

Mokslo Lietuva

Leidžiamas nuo 1989 m., du kartus per mėnesį

Nr. 7 (672)

LIETUVOS MOKSLININKŲ SĄJUNGOJE

Dėl vyresnio amžiaus mokslininkų potencialo išsaugojimo

Tapo įprasta savo siūlymus ir įžvalgas pagrįsti ekonomiais argumentais, antrame plane paliekant dvasinius išgyvenimus ir patirtis, su kuriomis, dažniausiai likę vieni, susiduria mūsų kolegos mokslininkai, netekę galimybės tęsti savo įprastos mokslinės veiklos. Tačiau atkreipkime dėmesį, kokią papildomą ekonominę naudą valstybei galėtų sukurti mūsų vyresnio amžiaus (virš 50 metų) mokslininkai, sujungti bendros idėjos. Europos komisija dar 2018 m. paskelbė atskaitą „Sidabrinė ekonomika“ (žr. The Silver Economy: <https://op.europa.eu/lt/publication-detail/-/publication/a9efa929-3ec7-11e8-b5fe-01aa75ed71a1>). Joje teigiama, kad 2015 m. Europos Sąjungos šalyse gyveno 199 mln. vyresnių nei 50 metų žmonių (39 proc.). Šios amžiaus grupės žmonės suvartojo prekių ir paslaugų už 3,7 trilijono eurų, daugiausia (apie 90 proc.) panaudodami savo pajamas ir santaupas, ir tik likusi dalis (apie 10 proc.) buvo finansuota valstybės. Tai užtikrino 78 mln. darbo vietų. Tokie yra pagrindiniai Europos Sąjungos „sidabrinės ekonomikos“ skaičiai. Prognozuojama, kad 2025 m. šios ekonomikos apimtys pasieks 5,7 trilijono eurų.

Koordinuoti valstybės institucijų ir universitetų veiksmai gali reikšmingai padidinti „sidabrinės ekonomikos“ dalyvių, ypač mokslininkų, socialinį, ekonominį ir kultūrinį gyvybingumą. Tai sukurtų reikšmingą visokeriopą vertę valstybei. Todėl mokslininkai, mokslo ir studijų institucijose vykdydami sėkmingą veiklą, kurios rezultatai suteikė jiems galimybę užkopti ant aukšto, ypač ant aukščiausio, karjeros laiptelio, net ir sulaukę pensinio amžiaus ir jau baigę savo darbinę karjerą, turi likti labai svarbūs institucijai ir visai valstybei.

Mokslininkai yra sukaupę didelį žinių bagažą, todėl gali konsultuoti doktorantus ir kitus jaunosios mokslininkus, rengti savo

mokslinių darbų sąvadas, reikšti nuomonę spaudoje valstybei svarbiais klausimais, dalyvauti tarptautiniuose mokslo renginiuose ir vykdyti kitą valstybei naudingą neatlygintą mokslininko veiklą. Todėl tikimės, kad valdžios institucijos mokslininkus vertins kaip labai svarbią valstybės intelektualio potencialo dalį ir pasirūpins, kad šis potencialas būtų efektyviai naudojamas ir saugomas. Norime pažymėti, kad yra mokslo ir studijų institucijų, kurios vertina jose dirbusius pagarbą užsitarnavusius mokslininkus ir randa galimybę suteikti jiems priegai prie jų mokslinei veiklai reikalingų visų duomenų bazių. Susipažinę su šių institucijų patirtimi, įsitikinome, kad ir visos kitos mokslo bei studijų institucijos galėtų tai padaryti.

Darbinę karjerą baigusiam ir toliau mokslinę veiklą vykdyti pageidaujantiems pagarbą užsitarnavusiam mokslininkui, priklausomai nuo institucijos jam suteikto profesoriaus ar docento vardo arba institucijoje eitų vyriausiojo ar vyresniojo mokslo darbuotojo pareigų, institucija galėtų suteikti atitinkamai afiliuoto profesoriaus ar docento arba afiliuoto vyriausiojo ar vyresniojo mokslo darbuotojo statusą, taip pat suteikti jam specialų institucijos elektroninio pašto individualų adresą, kuris sudarytų galimybę nemokamai naudotis visomis mokslinės literatūros duomenų bazėmis ir Lietuvos bibliotekų tinklu.

Kadangi emerito statusas suteikiamas tik labai ribotam skaičiui mokslininkų, Lietuvoje yra nemažai net ir ant aukščiausio karjeros laiptelio užkopusių mokslininkų, kuriems, pasibaigus jų etatinio darbo sutartims su institucija, be jokio perspėjimo, panaikinamas jų turėto institucijos elektroninio pašto individualus adresas. Iš jų atimama priegai prie mokslinių leidinių tarptautinių duomenų bazių ir net prie Lietuvos bibliotekų tinklo. Taip nuo individualaus elektroninio pašto adreso panaikinimo momento mokslininkas savo buvusios institucijos atžvilgiu pradedamas traktuoti kaip „pašalinis asmuo“, nebeturintis jokių sąsajų su mokslo ir studijų institucija, kuriai atidavė net kelis savo gyvenimo dešimtmečius. Jo nebepasiekia jokia buvusios darbuotojų informacija, įskaitant ir pranešimus apie mokslo renginius, projektus, veiklos jubiliejus, susitikimus su institucijos partneriais ir potencialiais projektų užsakovais, kartais net ir su absolventais. Visa tai liudija apie didelę nepagarbą karjerą baigusiam mokslininkui, ne kartą pelniusiam šios institucijos paskatinimus, atidavusiam jai pačius darbingiausius savo metus, nemažai prisidėjusiam prie institucijos statuso įtvirtinimo tarptautinėje erdvėje.

Europos Komisija skatina „sidabrinę ekonomiką“, t. y. ir pensinio amžiaus suaugusių asmenų įtraukimą į darbo rinką, organizuojant jų kvalifikacijos kėlimą arba perkvalifikavimą, tam reikalui suteikiant būtiną finansavimą. Tačiau darbinę karjerą baigusiu mokslininkų mokslinei veiklai toliau tęsti reikia, kad mokslo ir studijų institucijos jose dirbusiems ir pagarbos nusipelnusiems mokslininkams suteiktų atitinkamą statusą ir priegai prie mokslinės literatūros duomenų bazių, kuriomis naudojasi institucijos, ir už tai, beje, sumokama iš valstybės biudžeto.

Yra ir kita grupė mokslininkų, kurie buvo priversti anksčiau laiko baigti savo mokslininko karjerą (dėl universitetų optimizacijos, institutų jungimo ir kt.) ir neteko priegai prie mokslinių šaltinių. Pagal galiojančius teisės aktus šie mokslininkai taip pat nebeturi galimybės tęsti mokslinės veiklos, nedirbdami mokslo institucijoje.

Lietuvos mokslininkų sąjunga kreipiasi į mokslo ir studijų institucijas bei jų veiklą reguliuojančias valstybines institucijas, prašydama surasti būdų jose dirbusių vyresniojo amžiaus mokslininkų potencialui išsaugoti ir suteikti jiems galimybę skleisti savo patirtį bei būti naudingiems Lietuvos valstybei. Kviečiame diskutuoti šiuo aktualiu klausimu.

*Lietuvos mokslininkų sąjungos pirmininkas
prof. dr. Dalius Serafinas*

Mokslininkų valstybinių pensijų pakeitimo įstatymas įsigaliojo

Lietuvos Respublikos Prezidentas pasirašė Mokslininkų valstybinių pensijų laikinojo įstatymo Nr. I-732 3, 4 ir 6 straipsnių pakeitimo įstatymą. Įstatymas įsigaliojo 2021 m. balandžio 1 d. Jau galimi visi veiksmai, susiję su Pakeitimo įstatymo taikymu. Pakeitimo įstatymą galima rasti Teisės aktų registre: <https://www.e-tar.lt/portal/>.

*Prof. dr. Jadvyga Kerienė
Lietuvos mokslininkų sąjungos tarybos
Mokslininkų kūrybinių ir kitų interesų grupės
pirmininkė*

Kovo 11-osios Akto signataras
Algimantas Sėjūnas (žr. 2, 4 p.)

ŠIAME NUMERYJE

Lietuvos mokslininkų sąjungoje: dėl mokslininkų potencialo išsaugojimo

● 1 p.

Ar Lietuvoje jau įsitvirtino „Overtono lango“ metodika?

● 3 p.

Lietuvos Respublikos Seimo pranešimai

● 3, 5 p.

Švietimo, mokslo ir sporto ministerijos pranešimai

● 5 p.

Nauji socialiniai tyrimai: pandemija ir socialinė nelygybė; savivaldybių finansinis savarankiškumas; kolektyvinis intelektas

● 4-7 p.

Iškilios asmenybės: prof. Vytenis Rimkus, enciklopedininkas Antanas Račis, Mažosios Lietuvos kultūros puoselėtojas Adomas Brakas

● 7-9, 12 p.

Lietuviškasis žodis iš Vatikano

● 10 p.

1952-1953 m. trėmimų aukų likimas. Budelių vardai turi būti žinomi

● 11 p.

Terminologijos komisijos Lietuvoje ir Latvijoje

● 11, 12 p.

Gimtosios kalbos svetainė: ar uždraus „sviestą sviestuotą“ ir „obuolių sūrį“?

● 12 p.

PUOLAMOS PAMATINĖS VERTYBĖS

Pokalbis su Kovo 11-osios Akto signataru Algimantu Sėjūnu

Lietuvos Nepriklausomybės atkūrimo Akto signataras Algimantas Sėjūnas, dėjęs pamatus mūsų Nepriklausomybei, šiandien sako negalintis būti ramus, kai mato, kaip puolamos pamatinės Kovo 11-osios vertybės. Kai grėsmę kelia ne kokie išorės priešai, bet valdančiąją daugumą subūrę konservatoriai, kurių gretose jis buvo nuo pat partijos steigimo iki praėjusių metų kovo mėnesio, kai paliko partiją. Visada pasisakęs prieš dujų terminalą, Visagino atominę elektrinę, „Snoro“ išdraskymą ir kitas aferas A. Sėjūnas, partijos kolegų dėl to neretai vadintas Kremliaus agentu, šiandien su nerimu žvelgia, kaip konservatoriai su įvairių pakraipų liberalais teikia valstybę ir šeimą griaušančius projektus.

– **Kovo 11-ąją Lietuva pasitinka kaip niekada susipriešinusi. Kaip iki to atėjome? – paklausėme Lietuvos Nepriklausomybės atkūrimo Akto signataro Algimanto SĖJŪNO.**

– Susipriešinimą sukėlė naujoji Seimo dauguma. Jų elgesys nuo pat pradžių buvo nedemokratiškas. Valdančioji dauguma surinko tik apie 40 proc. rinkimuose dalyvavusių žmonių balsų. Tad dabartiniai valdantieji arba nesuvokia, arba nenori suvokti, kad **jie negali sakyti, kad atstovauja tautos daugumai**. Todėl kiekvienas veiksmas, kai neturima daugumos, turi būti atliekamas suderinimo keliu, turi būti atsižvelgiama į opozicijos nuomonę, nepamainamos jos teisės. Bet taip nėra. Dabar viskas primetama iš jėgos pozicijų.

Atsimenate, kaip smarkiai jie kritikavo „valstiečių“ pandemijos suvaldymo sistemą? Dabartinė premjerė tada kalbėjo, kad turi planų, kaip suvaldyti pandemiją. Kai konservatoriai su liberalais atėjo į valdžią, paaiškėjo, kad jokių planų ne tik nebuvo, bet ir iki šiol nėra! Be to, valdantieji visiškai nuvertina specialistus. Jeigu pažiūrėtume į Sveikatos apsaugos ministeriją, pamatytume, kad jos vadovybė tiesiog perkelta iš Valstybės kontrolės, todėl vadovybėje nėra sveikatos apsaugos specialistų – medikų. Man

tai nesuprantama. Žinoma, vadovaujantis asmuo išties nebūtinai turi būti tos srities specialistas, tačiau jo patarėjai, komanda turi išmanyti tą sritį.

Visoje Energetikos ministerijos vadovybėje nėra nė vieno, kuris iš tikrųjų suprastų tokią sudėtingą energetikos sistemą – čia dirba politologai, istorikai, mechanikai, matematikai, kuriems vadovauja ministru tapęs istorikas-vadybininkas. Seimo Energetikos ir darnios plėtros komisijos vadovas yra miškininkas, o visoje komisijoje gal tik keli žmonės išmano energetikos klausimus. Vadinasi, sudėtingus techninius ir valstybei svarbius elektros tinklų sinchronizavimo, Astravo klausimus sprendžia žmonės, kurie nesupranta tų dalykų! Ar jie gali priimti teisingus sprendimus, reikalingus valstybei? Panaši padėtis visose ministerijose, Seimo komisijose. Perfrazuojant garsiąją Lenino frazę, valstybę valdyti gali ir virėja. Ir valdo. Svarbu, kad būtų iš reikiamos partijos.

– **Ar kada galėjote įsivaizduoti, kad tradicinės šeimos gynimas bus pripažintas nusikaltimu? Turiu minty val-**

dančiųjų siūlymą teisės aktais drausti „neapykantos kalbą“, kaip jie vadina bet kokius pasisakymus prieš viena-lytes šeimas, Stambulo konvenciją ir kitokį prigimtinės tvarkos griovimą Lietuvoje?

– Akivaizdu, vyksta politinė kova. Konservatorių ir liberalų dauguma nori išsitvirtinti, paimti absoliučią valdžią. Tam jie imasi daug drastiškesnių žingsnių, nei noras primesti daugumai mažumos palai-komą Stambulo konvenciją. Konservatoriai iškėlė klausimą, kas turi važiuoti į Europos Vadovų Tarybą (EVT). Visiems iki šiol buvo aišku, kad tai Prezidento prerogatyva. Todėl bandymas pasikėsinti į galiojančią tvarką man nesuprantamas. Jeigu norima tai pakeisti, vadinasi, reikia keisti Konstituciją. Bet, kai pradeda kalbėti, kad EVT svarsto vidaus klausimus ir ten turi važiuoti premjerė, man kyla klausimas, **ar mes nebeturime valstybės, jeigu Briuselyje jau svarstome „vidaus klausimus“?**

■ Nukelta į 4 p.

Apie faktus, pražūtingus TS-LKD ateičiai Lietuvoje Viešas laiškas Seimo narei Radvilei Morkūnaitei-Mikulėnienei

Arvydas Damijonaitis

Ponia Radvile, Jūs kreipiatės į bendražygius. Kaip drįstate kalbėti apie istorinę atmintį?

1. Nesu Jūsų matęs Birželio 23-iosios sukilimo metinių minėjimuose.

2. Nedalyvavote, perlaidojant Laikinosios Vyriausybės vadovo J. Ambrazevičiaus palaikus.

3. Nedavėte atkirčio savo bendražygiui, sovietinės okupacijos reliktui, Seimo „turistui“ E. Zingeriui, įžūliai ir grubiai Lietuvos Respublikos Seime paniekinusiam Birželio 23-iosios sukilėlių žygdarbį, kai žuvo daugiau kaip 2 tūkst. sukilėlių.

4. Tylėjote, kai tas pats bendražygis pozavo prie atminimo lentos žudikui Beginui, kurio sąžinę slegia nužudytų kelių šimtų palestiniečių kraujas.

5. Tylėjote, kai Prezidentė D. Grybauskaitė per klaidą įteikė ordiną nekaltų lietuvių žudikei, teroristinio žydu būrio „kovotojai“ F. Brancovskajai.

6. Tylėjote, kai Panevėžio žydu bendruomenėje užsilikęs sovietų kariškis G. Kofmanas klasingai apkaltino tremtyje gimusį R. Pankevičių, kuris vienas, be Jūsų paramos, laimėjęs bylą prieš Panevėžio šmeižikus žydus, pasitraukė iš TS-LKD dėl Jūsų abe-

jingumo eiliniam partijos nariui.

Kai Jūsų aklu pritarimu buvo atstatydinti lietuvių istorinės atminties autoritetai – prof. A. Jakubauskas, žurnalistas ir tyrėjas V. Valiušaitis, prof. V. Rakutis, mūsų partiją ims palikti kiti nariai. Prie to aktyviai būsite prisidėjusi ir Jūs. *Autorius yra Birželio 23-iosios sukilimo dalyvio Kęstučio sūnus, žydu gelbėtojų šeimos atstovas, TS-LKD Justiniškių skyriaus narys*

LIETUVOS ISTORINIŲ SOSTINIŲ RAIDA

Kęstutis Vilkanauškas

Seimo Kultūros komitete kovo mėnesio pradžioje pristačiau seniai brandintą Lietuvos istorinių sostinių plėtros idėją. Ši idėja kilo, išnagrinėjus gerą užsienio valstybių patirtį dėl teritorijų plėtros, visapusiškai įvertinus Trakų valstybinio istorinio miesto statuso galimybes, suradus bendras sąsajas su istorinį paveldą turinčiomis teritorijomis – istorinėmis sostinėmis.

Trakai, Senieji Trakai, Kernavė yra unikali Lietuvos teritorijos, kuriose yra visai tautai svarbūs, brangūs, reikšmingi istorinio kultūros paveldo objektai, išskirtinis kraštovaizdis. Šias teritorijas ir jose esančius objektus gausiai lanko Lietuvos gyventojai ir užsienio turistai. Tačiau šiems objektams išlaikyti ir infrastruktūros plėtrai vystyti nėra skiriamas pakankamas finansavimas. Infrastruktūros išlaikymas daugiausia finansuojamas iš savivaldybių lėšų, nedaug investicijų skiriama iš kitų šaltinių.

Svarbu, kad teritorijose su Lietuvos istorinės sostinės statusu esantys unikali kultūros paveldo objektai ir gamta būtų ne vien tik išsaugoti, bet ir įveikinti, kad jie, šiose teritorijose racionaliai išplėtojus šiuolaikinę socialinę ir inžinerinę infrastruktūrą, taptų

patrauklūs ir gausiai lankomi tiek Lietuvos gyventojų, tiek ir užsienio turistų. Šios idėjos savalaikiškumą ir svarbą pagrindė posėdyje dalyvavę svečiai: Trakų rajono savivaldybės merė Edita Rudelienė ir Širvintų rajono merė Živilė Pinskuvienė, Valstybinio Kernavės kultūrinio rezervato direktorius Ramojus Kraujelis, Trakų istorijos muziejaus direktorė Alvyga Zmejevskienė, Trakų istorinio nacionalinio parko direktorius Gintaras Abaravičius.

Kultūros komiteto pirmininkas Vytautas Juozapaitis atkreipė dėmesį, kad istorinės sostinės yra mūsų Lietuvos pasididžiavimo ir kultūrinės tapatybės pasauliniame kontekste dalis. Dėl to mes turime skirti joms didesnę dėmesį. „Kultūra nėra ir negali būti išlaikytinė. Tai – mūsų garbės reikalas, ir į kultūrą reikia investuoti, kad gautume grąžą. Ir tai neateina per vieną dieną“, – sakė V. Juozapaitis. Komiteto pirmininkas pasiūlė apsvarstyti galimybę į šios idėjos koncepciją ir jos įgyvendinimą įtraukti Kauno ir Vilniaus miestus.

Diskutuojant dėl šios idėjos įgyvendinimo, buvo sutarta, kad būtina vadovautis sisteminiu požiūriu matant visumą. Idėjai įgyvendinti sukurtas planas turėtų būti ne trumpalaikis. Komitetas, pritaręs istorinės

Seimo nario K. Vilkauskio asmeninio archyvo nuotr.
Nuotr. aut. Irma Kraučiušienė

Nuotr. aut. Dalia Vaičiūnienė
Nuotr. aut. Stanislovas Augėnas

Koliažas „Lietuvos istorinės sostinės“

sostinių plėtros idėjai, galutinį sprendimą priims artimiausių posėdžių metu, pasikonsultavęs su Lietuvos Respublikos kultūros

ministerija ir kitomis atsakingomis institucijomis. *Autorius yra Seimo narys*

REDAKTORIAUS KOMENTARAS

Absurdas tapo tikrove. Kas toliau?

Jonas Jasaitis

Pasinaudojant pandemija ir gana didelės dalies rinkėjų apatija, įvyko šliaužiantis valdžios perversmas. Kitaip šio proceso nepavadinsi. Todėl dabar turime Seimą, kuriame sėdinčios „valdančiosios daugumos“ nerinkome. Turime ministrus, kurių dalis labiau primena arklisko humoro stiliumi surežisuoto spektaklio personažus, bet ne itin atsakingoms sritims vadovaujančius specialistus. Chaotiški valdžios veiksmai vis labiau didina sumaištį ir jau kelia grėsmę visuomenės ir valstybės saugumui.

Ateizmas sugrįžo. Bažnyčias – ištuštinti!

Dalis mūsų skaitytojų dar puikiai prisimena sovietinio ateizmo metodus. Kai buvo bandoma sulaikyti tikinčiuosius, norinčius dalyvauti Šiluvos atlaiduose, staiga atsirasdavo gausybė perspėjimų apie aplinkinėse fermose siaučiančią *snukio ir nagų ligos* epidemiją. Būdavo pertveriami keliai, atsirasdavo milicijos postai, būdavo skiriamos baudos važiuojantiems per neva „užkrėstas teritorijas“. Ir štai po kelių dešimtmečių su panašiomis priemonėmis susidūrėme, artėjant šių metų šv. Velykoms. Televizorius rodė milžiniškas sustabdyto transporto kolonas, sustiprintus policijos postus, jiems į pagalbą mobilizuotus šaulius ir net kariškius. Postų saugotojai ekrane rūsčiai aiškino, kad net dronais bus gaudomi visi, kurie bandys prasmukti. Net pas atvažiuosius apsilankys policija. Tik kažkodėl tie, kurie turėjo daugiau laisvų pinigėlių, nemaž nesijaudindami dėl galimų grėsmių, skraidė į Turkijos ir Egipto kurortus. Jiems jokios epidemijos ir jokios baudos negrėse. Panašiai kaip ir tiems, kurie anais laikais Šiluvos atlaidų dienomis važiuodavo į Krymą ar Kaukazą.

Bet štai tuoj pat po Velykų buvo atšaukti judėjimo tarp savivaldybių apribojimai, nors „kovidinių“ susirgimų kreivės, jei tikėtume oficialiais pranešimais, tuo metu žaibiškai šovė į viršų. Ministras, apie mediciną ir sveikatos apsaugą sprendžiantis, vadovaudamasis nedažnai sergančio paciento patirtimi, ramiai postringavo, kad judėjimo ribojimai nedavė rezultatų, kurių buvo tikėtasi. Kaip rodo tradicijos, per Atvelykį tokio norinčių keliauti pas artimuosius srauto Lietuvoje nebūna.

Tai gal ir šiuo atveju svarbiausias buvo ne pats „kovid“ pavojus, kiek siekis, kad giminės per svarbiausias šventes nesusitiktų, kartu nenuieitų į Prisikėlimo Mišias? Kad į bažnyčias žmonės išvis nevaikščiotų, o pamaldas stebėtų per televizorių... laikydamiesi saugaus „socialinio“ atstumo. Esą klūpoti gatvėje, kur pro tave zuja įvairiausi subjektai, yra saugiau, nei laikantis 2–5 metrų atstumo būti erdvoje bažnyčioje. Atkaklesni prie šventovių tempė sulankstomas kėdes. Dvasiškaiai, kurių vyresnieji kolegos dar prisimena dalyvavimą, leidžiant Lietuvos katalikų bažnyčios kroniką, vaikščiojo tarp susirinkusių prie šventovės su Komunistų taurėmis ir net su aukų lėkštelėmis. Ar tai ne pasityčiojimas iš pamaldų ir religinių įsitikinimų?

Šeimas – sunaikinti!

Kai tradicinė šeima vis labiau tituluojama kaip prievartos ir smurto šaltinis, su kuria „laisvių“ ir „vaivorykščių“ nešėjai ruošiasi kovoti stambuliškoms konvencijoms, briuseliškoms sankcijoms ir F. Engelso „filosofinėmis“ išvadomis, yra labai nepageidautina, kad susitiktų broliai ir seserys, vaikaičiai ir seneliai. Po tokių pasibuvimų tėviškėse būtų nepalyginamai sunkiau įtikinti gyventojus, kad šeima tėra tik atgyvena, tik prietarai, nederantys prie vaivorykštinių propagandinių kokteilų apie baisiausią persekiojamas moteris ir „netradicines mažumas“. Ar jie patikės jau ne tik prastuose pramoginiuose filmuose, bet ir tariamai rimtose žinių laidose nuolat peršama idėja apie šeimos narių bendravimą neva pakeičiantį „šunomanijos“ suklestėjimą? Dar kas nors ims ir paklaus, ar šuniukas tau senatvėje atneš lėkštę sriubos, ar atstos, kad ir meiliausias, už kelis šimtus tūkstančių eurų įsigytas veislinis Lady Gagos tipo ciuckis vaikiaičių rankas,

apsivijusias aplink močiutės ar senelio kaklą...

Nejaugi siekiama suniekinti šeimą, išvadinant ją prievartos ir smurto šaltiniu? Išsityčiuoti iš meilės, keičiant ją tariamų, neretai net šlykščių malonumų rinkiniu, galų gale net pasikėsinant į prigimtinę lytį ir užgožiant ją „socialinių lyčių“ karikatūromis?..

Išrinks televizorius!

Per praėjusių metų pabaigoje pratarškėjusią neva „rinkimų“ kampaniją tarsi iš kažkur išlindo ir atsidendę gerokai padidėjęs būrys blyškių žmogystų, kas kelis mėnesius keičiančių „partijas“ ir „programas“. Susiformavo grupuotė, kuri dabar vis įžuliu bando išsiaiškinti, kokias niekšybės ribas dar galima peržengti, nerizikuojant gauti per nagus. Jie jau nuėjo gana toli. Per daug toli. Dalis neabejingų žmonių kurį laiką dar tylėjo, nes visi perversmininkų grupuotės veiksmai atrodė per daug absurdiški, kad taptų tikrove. Tylėjome per ilgai. Todėl atsidūrėme padėtyje, į kurią bent jau per artimiausius dešimtmečius nesitikėjome būti sugrąžinti.

Deja, tai tapo tikrove. Norint sunaikinti tautos ryžtą priešintis, reikia ją įtikinti, kad paprasti žmonės „valdžiai“ jokios įtakos seniai nebeturi. Reikia į kasdieninę buitį įkišti jėgos struktūras, įpratintas tik vykdyti įsakymus, kurios užsiimtų ne tik viešų diskusijų, bet ir privačių „veidaknygės“ paskyrų kontrole. Ko gero visa tai greitai taps net „įkalčiaus“, kai bus sprendžiama, ar paskelbti tave, žmogau, „grėsmę valstybei“. Juk grėsmė jau buvo paskelbtas Sąjūdžio iniciatyvinės grupės narys, vėliau – Kovo 11-osios Akto signataras, mokslų daktaras, buvęs vicepremjeras, atsakingas už valstybės saugumą, Zigmas Vaišvila, kuriam iškelta... baudžiamoji byla. Jo artimieji (žmona, dukra) fotografuojami net asmeninėje erdvėje. Kodėl? Niekas nesiaiškina, nes taip neva būtų trukdoma teisėsaugai...

Gal taip siekiama sunaikinti istorinę atmintį, ištrinti ir net apjuodinti viską, kas susiję su laisvės kova, sumenkinti tautos iškovojoimus ir net Sąjūdį, pakišus nepriklausomą valstybę po tariamų tarptautinių įpareigojimų uždanga? Vos ne kasdien mums kalama, kokia neva prieštaringa asmenybe buvo laisvės kovotojas Jonas Noreika. Esą ir ant buvusios KGB sienos jo pavardės tuoj neliks, kaip ir dar kelių dešimčių kitų. Interneto svetainėse prikišta niekieno neįrodytų postringavimų apie jo tariamą dalyvavimą holokauste. Tokios rašliavos skleidėjų nemaž netrikdo, kad tariamas nacių talkininkas buvo gestapo uždarytas į Štuthofio koncentracijos stovyklą. Nors ir turėjęs visas galimybes pasitraukti į Vakarų, vis dėlto liko Lietuvoje ir KGB sušaudytas 1947 m., užkastas Tuskulėnuose. Pastaruoju metu dažnai minima net Jono Noreikos anūkė prisistatanti Silvia Foti, labai nudžiuginusi Kremlį. Tiesa, anūkė gimusi 1961 m. Čikagoje, niekada savo senelio nemačiusi ir močiutės paprašyta neliešti jo atminimo, žinių apie Jono Noreikos tariamus nusikaltimus gavusi iš tokių etatinių lietuvių tautos šmeižikų, kaip jau ne vieną bylą prieš Lietuvą pralaimėjęs Grantas Gočinas (*Grant Gochin*), teigiantis, kad „Lietuvai negalima patikėti jų pačių istorijos“. Bet čia jau kita, daug platesnė tema.

„Overtono lango“ metodika, nepaisant viso jos primitivumo, pasirodė labai veiksminga dabartinėje Lietuvoje. Šį kartą iš tikrųjų jokių Seimo rinkimų tikrąja šios sąvokos prasme nebuvo. Buvo tik gana šlykšti jų parodija. Pandemijos akivaizdoje žmonės nesirinko į susibūrimus ir tik spoksojo į kažkieno seniai užvaldytą televizorių, kuris aiškino, kokie kvaili ir nedori buvo tie, kurie iki tol turėjo trapią daugumą valdžioje, ir kokia išmintinga bus naujoji dauguma. Beje, kokia bus ta dauguma, dauguma žiuorovų nė nenučiuokė. Kokios pozityvios tautinės jėgos bando vienytis, planavusieji balsuoti net nebuvo informuoti. Jų per televizorių nerodė, jų pavardžių ir veidų nebuvo spėję net pamatyti, nebent tik trumpučiuose sukarikatūrintuose vaizdeliuose. Todėl didžioji dauguma galimų rinkėjų net neatėjo balsuoti. Tik nedaug kam atėjo į galvą tai, kad, jei pats nerinksi savo valdžios, šersi valdžią, kurią tau pakišo... per televizorių.

LIETUVOS RESPUBLIKOS SEIMO PRANEŠIMAI

Neapgalvoti Vyriausybės sprendimai žlugdo Lietuvos sveikatos apsaugos sistemą. Seimo narys Dainius Kepenis spaudos konferencijoje ragino Vyriausybę atkreipti dėmesį ne tik į ligas, jų gydymą, bet ir į su finansiniais sunkumais vis labiau susiduriančių sveikatos sektorių. Dėl nepamatuotų Vyriausybės sprendimų Lietuvoje žlunga sveikatos sistema, susidaro ydinga, o neretais atvejais ir pražūtinga grandinė. Vieni po kitų užsidaro, bankrutuoja sporto, sveikatingumo klubai. Žlunga šių organizacijų darbuotojų, vadovų, akcininkų planai. Dėl to kenčia žmonių fizinis aktyvumas, kyla nauja širdies ir kraujagyslių, taip pat lėtinių neinfekcinių ligų, tokių kaip piktybiniai navikai, diabetas, banga. Lietuvoje ir taip kelis kartus viršijamas šių ligų Europos vidurkis. Prastai veikianti ligų gydymo sistema europiniame kontekste užima vienas žemiausių vietų, o sveikatos, ligų prevencijos ir sveikatinimo sistema atsiduria dar sudėtingesnėje padėtyje. Sveikatos stiprinimo sektorius šalyje ne pandemijos laikotarpiu sulaukdavo menko valdžios atstovų dėmesio, o pasaulinė pandemija tik dar labiau išryškino didelę prarają tarp ligų, jų gydymo ir sveikatos, jos stiprinimo sistemų finansavimo.

Želdynų įstatymas. Seimas priėmė naujos redakcijos Želdynų įstatymą, kuriuo nustatomas aiškesnis želdynų ir želdinių apsaugos, priežiūros ir tvarkymo teisinis reguliavimas, išplečiamos visuomenės galimybės dalyvauti, priimančias sprendimus dėl želdynų kūrimo. Kaip Seimo Spaudos biurui pabrėžė Aplinkos apsaugos komiteto pirmininkė Aistė Gedvilienė, šis teisės aktas lauktas jau kelerius metus: „Jo reikalingumą rodo tai, kad jau per daugelį Lietuvos savivaldybių nusirito pasipiktinimo bangos, kai visuomenė buvo nemaloniai nustebinta medžių kirtimu atliekant asfaltavimo darbus, aikščių renovacijas, rekonstrukcijas ir pan.“

Pasak komiteto vadovės, savivaldybės didžiąja dalimi yra atsakingos už želdynų priežiūrą tiek miestų, tiek rajonų teritorijose, todėl būtent savivaldybėms ir atsiranda daug įpareigojimų užtikrinant gyventojų įtraukimą, informuojant juos apie numatomus pokyčius savivaldybėse ar miesteliuose. „Savivaldybės privalės supažindinti visuomenę su želdynų ir želdinių būklę keičiančiais projektais; privalės informuoti apie numatomus vykdyti želdynų tvarkymo, kūrimo, medžių ir krūmų kirtimo, persodinimo darbus; apie tai, kad keičiama žemės sklypo, kuriame auga želdiniai, pagrindinė žemės naudojimo paskirtis. Vietos gyventojai turės būti iš anksto apie tai išspėti. <...>. Tai lyg ir buvo privaloma iki šiol, bet realiai nevykdoma, – sakė A. Gedvilienė. – <...> Kad neat-sitiktų tokia situacija, kada anksti ryte atvažiuoja medkirčiai ir nukerta medžius visuomenei nežinant. Ir mes, gyventojai, tik išėję į gatves pamatome visiškai neįprastą ir nepriimtina vaizdą – medžių nebėra. Kad tokių situacijų nebūtų.“

Naujos redakcijos Želdynų įstatymas įsigalios lapkričio 1 d. Vyriausybė, aplinkos, kultūros, susisiekimo ir energetikos ministrai, savivaldybių institucijos iki spalio 31 d. turės priimti šio įstatymo įgyvendinamuosius teisės aktus. Nustatyta, kad savivaldybių institucijos, laikydamosi asmens duomenų apsaugos reglamentuojančių teisės aktų reikalavimų, iki spalio 31 d. savivaldybių interneto svetainėse turės paskelbti informaciją apie dendrologiškai, ekologiškai, estetiškai vertingus, kultūros paveldui ir kraštovaizdžiui reikšmingus medžius ir krūmus savivaldybių atstovaujamojo institucijų iki šio įstatymo įsigaliojimo paskelbtus saugotinais želdiniais.

Įstatyme reglamentuota, kad savivaldybių vykdomosios institucijos privalo ne rečiau kaip kartą per 5 metus patikrinti, ar savivaldybės želdynų ir želdinių teritorijose priklausomųjų želdynų normos įvykdytos, ir iki kitų po patikrinimo metų pirmojo ketvirčio pabaigos savivaldybės interneto svetainėje paskelbti informaciją apie priklausomųjų želdynų normos įvykdymą savivaldybės želdynų ir želdinių teritorijose ir, jeigu priklausomųjų želdynų normos savivaldybės želdynų ir želdinių teritorijose neįvykdytos, pateikti informaciją apie numatytą problemas sprendimą ir terminą jam įgyvendinti. Pirmą kartą toks patikrinimas privalės būti atliktas ir jo rezultatai paskelbti iki 2025 m. pabaigos. Nustatyta, kad savivaldybių vykdomosios institucijos teikti ir tvarkyti želdynų ir želdinių erdvinius duomenis Topografijos ir inžinerinės infrastruktūros informacinėje sistemoje pradės nuo 2022 m. sausio 1 d.

Pandemija ir socialinė nelygybė Pokalbis su VDU sociologe Giedre Baltrušaityte

Ilgiau kaip metus trunkanti pandemija nusinešė apie 3 mln. žmonių gyvybių visame pasaulyje. Pandemija laikoma didžiausia grėsme žmonių sveikatai, tačiau ji nevienodai paliečia skirtingas visuomenės grupes. „Būtent nelygybė tam tikras visuomenės grupes daro itin pažeidžiamas“, – sako sveikatos sociologė, Vytauto Didžiojo universiteto Sociologijos katedros lektorė dr. Giedrė Baltrušaitytė.

– Kodėl COVID-19 kontekste yra aktualu kalbėti apie socialinės nelygybės poveikį sveikatai? Juk virusas plinta nesirinkdamas, ką užkrėsti.

– Panašu, kad renkasi. COVID-19 yra ne tik sveikatos, siaurąja medicinine prasme, ar sveikatos priežiūros krizė. Pandemija pagilino jau egzistuojančią socialinę nelygybę. Bendrą pandemijos poveikį gyventojų sveikatai svarbu įvertinti ir socialinės nelygybės aspektu. Pavyzdžiui, Lietuvoje, kaip ir daugumoje šalių, didžiausias mirtingumas nuo koronaviruso stebimas senyvo amžiaus gyventojų grupėse. Didesnį senyvo amžiaus žmonių pažeidžiamumą galima aiškinti jiems būdingomis lėtinėmis ligomis, kurios padidina mirtingumo nuo COVID-19 riziką. Tačiau, be medicininių priežasčių, senyvo amžiaus žmonės tampa pažeidžiamesni ir dėl socialinių ryšių stokos, skurdo, socialinės atskirties.

Lietuva yra tarp tų Rytų Europos šalių, kuriose vyresnio amžiaus žmonės savo sveikatą vertina prasčiausiai. Šalyje didžiausias skurdo rizikos lygis yra 65 metų ir vyresnio amžiaus žmonių grupėje. Dar ikipandeminiu laikotarpiu egzistavo ryškūs socialiniai gyventojų sveikatos skirtumai. Remiantis Lietuvos statistikos departamento duomenimis, 2019 metais gyventojų, sergančių lėtinėmis ligomis ar turinčių ilgalaikių sveikatos sutrikimų, dalis žemo išsilavinimo grupėje buvo apie 50 proc., kai aukšto išsilavinimo grupėje – 25 proc.

– Vadinasi, koronaviruso riziką sveikatai suprantame per siaurais?

– Paprastai koronaviruso grėsmes sveikatai vertiname pagal tai, ar žmogus turi gretutinių ligų, kokio yra amžiaus, koks jo imunitetas. Daugelyje šalių stebimos sergamumo ir mirtingumo dėl COVID-19 tendencijos rodo, kad moterų sergamumas koronavirusu yra didesnis nei vyrų, tačiau vyrai dažniau miršta nuo jo sukeltos ligos. Šiuos lyčių skirtumus galėtume aiškinti mediciniskai, kad virusas dėl tam tikrų biologinių priežasčių abi lytis veikia nevienodai. Tačiau galima pažiūrėti ir iš kitos pusės: moterų yra daugiau tarp dirbančiųjų sveikatos priežiūros, slaugos, socialinės globos, taip pat švietimo srityse, tad dėl didesnio kontakto su jau sergančiais ar kitais žmonėmis didėja rizika ir užsikrėsti pačioms.

Kita vertus, yra toks pasakymas: moterys serga, vyrai miršta. Lietuvoje vyrų mirtingumas nuo išvengiamų ir pagydomų ligų yra du kartus didesnis nei moterų. Mūsų šalyje vyrų vidutinė tikėtina gyvenimo trukmė yra apie 10 metų trumpesnė nei moterų. Jei tai būtų nulemta tik biologiškai, panašius skirtumus matytume ir kitose šalyse. Tačiau šalys skiriasi tiek pagal vidutinę tikėtina gyvenimo trukmę, tiek pagal šio rodiklio skirtumus tarp lyčių. Vadinasi, čia tenka ieškoti socialinių, kultūrinių, ekonominių ar kitų nemedicininų priežasčių.

– Kalbant apie socialiai pažeidžiamas visuomenės grupes, socialinę nelygybę ir sveikatą, kokį poveikį pandemija turi Lietuvos gyventojams?

– 2020 m. gruodžio mėnesį „Baltijos tyrimų“ vykdyta reprezentatyvi Lietuvos gyventojų apklausa rodo, kad nuo pandemijos pradžios daliai respondentų išaugo išlaidos sveikatos priežiūros paslaugoms. Lyginant su išlaidomis kitoms prekėms ir paslaugoms, pavyzdžiui, maistui, būsto

VDU Sociologijos katedros lektorė dr. Giedrė Baltrušaitytė. VDU archyvo nuotr.

išlaikymui, vaikų mokymuisi, komunalinėms paslaugoms ir panašiai, būtent išlaidos sveikatos priežiūrai didėjo labiausiai. Ypač jos didėjo pensinio amžiaus respondentams, taip pat tiems, kurie sunkiai suduria galą su galu, yra žemesnio išsilavinimo, bedarbiai, serga ilgalaikėmis ligomis ar turi negalią. Apie ketvirtadalis respondentų, kurie nurodė, kad išlaidos sveikatos priežiūrai išaugo, taip pat paminėjo, kad jų asmeninės pajamos pandemijos metu sumažėjo.

Lietuva dar iki pandemijos buvo tarp tų Rytų Europos šalių, kuriose neturtingesni namų ūkiai dažniausiai patyrė nepakeliamų asmens lėšomis dengiamų sveikatos priežiūros išlaidų. Pandemija šią socialinę nelygybę dar labiau išryškina. Remiantis gyventojų apklausos duomenimis, tie respondentai, kurie sunkiai suduria galą su galu, yra žemesnio išsilavinimo ir nuogaštuoja, kad dėl pandemijos neteks darbo, dažniausiai buvo linke pažymėti, kad pandemija padarė neigiamą ir

labai neigiamą poveikį jų psichinei sveikatai.

– Kaip būtų galima paaiškinti padidėjusias išlaidas sveikatos priežiūrai? Juk karantino metu dalis sveikatos priežiūros paslaugų apskritai nebuvo teikiamos.

– Daugelyje pasaulio šalių pirmosios COVID-19 pandemijos bangos metu sveikatos priežiūros paslaugos buvo iš dalies arba visiškai sutrikdytos. Atlaisvinant karantino priemones, šių paslaugų teikimas buvo palaipsniui atnaujinamas, tačiau 2020 m. gruodį, įvedus karantiną, planinių stacionarių ir ambulatorinių asmens sveikatos priežiūros paslaugų teikimas buvo vėl mažinamas ar išvis stabdomas.

Kalbant apie padidėjusias išlaidas sveikatos priežiūrai, tai galima aiškinti tiek didesniu gyventojų dėmesiu savo sveikatai pandemijos metu, tiek tuo, kad sumažėjus sveikatos priežiūros paslaugų prieinamumui, gyventojams teko išleisti daugiau, kad jas gautų. Kita vertus, remiantis minėtos apklausos duomenimis, padidėjusias išlaidas sveikatos priežiūrai dažniausiai nurodė didmiesčiuose, miestuose ir miesteliuose gyvenantys respondentai. Kaimo gyventojams išlaidos sveikatos priežiūrai padidėjo mažiau, bet tai gali reikšti ir nepatenkintus medicininius poreikius.

Tiesa, gyventojai galėjo konsultuotis su savo šeimos gydytojais nuotoliniu būdu, tačiau taip teikiamos sveikatos priežiūros paslaugos ne visiems yra prieinamos. Jau dabar mūsų demografai fiksuoja nuo pandemijos pradžios išaugusį perteklinį gyventojų mirtingumą. Tikėtina, kad labiausiai šiuo atžvilgiu nukentės socialiai pažeidžiamos visuomenės grupės, skurdesnių ar atokesnių regionų gyventojai. Todėl socialinės nelygybės klausimas yra aktualus ir kaip pandemijos įveikimo klausimas. *Parengė Martynas Gedvila, VDU Komunikacijos grupės specialistas*

SIGNATARO ŽODIS

PUOLAMOS PAMATINĖS VERTYBĖS

■ Atkelta iš 2 p.

Tada gal ir sakysime, kad nebeturime valstybės. Bet kol kas dar Europos Sąjunga yra valstybių sąjunga. Todėl dabartinis prezidento institucijos puolimas mane žeidžia kaip signatarą, nes kyla pagrįstas klausimas, ar mes jau nevertiname, kad esame nepriklausoma valstybė, už kurią parašą dėju ir aš tą atmintiną Kovo 11-ąją.

– Nuotaika Kovo 11-osios šventei, nekalbant apie karantiną ir visus suvaržymus, nelabai gera, ar ne? Kaip jaučiatės, matydamas tai, kas vyksta?

– Kai matau, kaip valdančiosios daugumos sprendimai kiršina Lietuvą, gilina ir taip jau dėl pandemijos sudėtingą situaciją, išties nėra šventės džiaugsmo. Ir man baisu, kai matau išpuolius prieš Konstituciją, kuria

džiaugėmės 30 metų! Ir išbandėme! Kalbu apie išpuolius prieš prezidento instituciją, tradicinę šeimą ir Rinkimų įstatymą, kurį naujoji dauguma nori keisti.

Rinkimų įstatymo pakeitimais praktiškai norima atimti teisę Lietuvos Respublikos piliečiui, surinkusiam atitinkamą kiekį parašų, dalyvauti rinkimuose. Siekiama naikinti vienmandates apygardas, kad būtų galima saugiai pasislėpti už partijų rinkimų sąrašo. Kas tada bus? Jau ir dabar dauguma Seimo narių yra vilniečiai, o panaikinus vienmandates ir renkant pagal partijų sąrašą, Seime bus tik Vilniaus atstovai. Juk Seimo nariai koncentruojasi Vilniuje, jie susidraugauja, tad ir sudaromas draugų sąrašas. Taip Seimo nariai tampa amžini, o mes turime kažkokią iškreiptą demokratijos sistemą.

Man, kaip Aukščiausiosios Tarybos deputatui, anuo metu teko dalyvauti svarstant rinkimų sistemą. Vieni sakė, kad reikia

kurti vien tik vienmandates apygardas, nes žmonės turi matyti savo deputatą, pažinti, jis turi bendrauti, jausti atsakomybę už kiekvieną Lietuvos kampelį. O socialdemokratai, LKP atstovai, siūlė rinkti pagal sąrašus. Po ilgų diskusijų mes priėmėme kompromisinį variantą: pusė renkama vienmandatėse, pusė – pagal sąrašus. Ir tas kompromisinis variantas visai neblogai veikė 30 metų. Dabar naujoji dauguma sugalvojo, kad būtų geriausia, jog jie galėtų pasislėpti po sąrašu, nes, akivaizdu, kad tie, kurie teikia tokį pasiūlymą, užsitikrino aukštą vietą tame partijos sąrašo.

Visi aiškiai suprantame, kad, norint sąrašo gauti aukštą vietą, pirmiausia reikia pritarti partijos lyderiui, tapti draugu. Jei netampi draugu, jei kokia nors tavo pozicija nesutampa, eini į sąrašo galą. Ir nebūsi išrinktas. Taip dabartiniai valdantieji nori paimti absoliučią valdžią – ir partijoje, ir

valstybėje. Tad kaip gali būti ramus, kai matai, kad visos pamatinės Kovo 11-osios vertybės yra puolamos? Ir, deja, nelabai yra, kas jas gintų! Tai ir yra baisiausia.

– Pernai kovą palikote Tėvynės sąjungos-Lietuvos krikščionių demokratų partiją, kurioje buvote nuo pat jos įsteigimo. Kodėl?

– Suliberalėjus konservatoriams, iš esmės išsiskyrė giluminiai požiūriai į valstybės nepriklausomybę, demokratiją. Man buvo nepriimtinas partinės viršūnės diktatas, nepakantumas kitai nuomonei, diskusijų stoka. Supratau, kad mūsų keliai išsiskyrė. Lietuva išgyveno įvairius sudėtingus laikotarpius, net kai pasaulio žemėlapiuose Lietuvos valstybės nebuvo! Vis dėlto tikiu, kad Lietuva išliks amžiams! Tad visus sveikinu su mūsų Nepriklausomybės švente – Kovo 11-ąją! *Šaltinis: „Šiaulių kraštas“*

LIETUVOS RESPUBLIKOS SEIMO PRANEŠIMAI

■ Atkelta iš 3 p.

Pastatyti žuvitakį Kauno hidroelektrinės užtvankoje. Seimo narys Linas Jonauskas įregistravo Vandens įstatymo pataisus, kuriomis siekia įpareigoti hidrotechninių statinių naudotojus užtvankose, kurios yra pirma neįveikiama žuvų migracijos kliūtis upėse, kurių baseino plotas aukščiau užtvankos didesnis kaip 4000 kv. km, iki 2030 m. įrengti veiksmingas žuvų pralaidas. Šios įstatymo pataisus įpareigotų iki 2030 m. įrengti

žuvitakį Kauno hidroelektrinės užtvankoje. Pasak L. Jonausko, taip siekiama atkurti Lietuvos upėse ekologinę pusiausvyrą ir atlaisvinti pagrindinius žuvų migracijos kelius. „Gamtos tyrimų centro duomenimis, iš daugiau nei 1200 Lietuvoje esančių užtvankų žuvitakiai įrengti tik 25-iose. Kauno hidroelektrinė – ko gero, yra liūdniausias visoje Lietuvoje pavyzdys, parodantis, kokią žalą padarė užtvanka be žuvitakio. Beveik 25 metrų aukščio užtvanka atkirto apie 60 proc. žuvų (lašišų, šlakų, žiobrių) nerštaviečių. Taip

buvo visiškai panaikintas iš Kuršių marių į Nemuno aukštupį ir jo intakuose migruojančių žuvų kelias. Gamtinių teigimu, iki Nemuno užtvankimo Kauno hidroelektrinės tvenkinio ribose buvo sugaunamos 33 žuvų rūšys, po jo užtvankimo žuvų rūšių sumažėjo iki 24, o tokios migruojančios žuvis, kaip lašiša, šlakis – visai išnyko. Atkūrus žuvitakį, per 30–40 metų pavyktų bent iš dalies atkurti padarytą žalą“, – teigė L. Jonauskas.

Paskirta lygių galimybių kontrolierė. Seimo nariai slapto balsavimu pritarė B. Sa-

batauskaitės kandidatūrai į lygių galimybių kontrolierius. Kandidatė buvo vertinama priešingai: „Mums yra teigiama, kad jos veikla ir teisinė veikla yra labai plataus profilio. Per susitikimą mūsų frakcijoje kandidatė neatsakė į daugumą mano ir kitų kolegų užduotų klausimų. Tai kelia tikrai pagrįstą abejonių dėl kandidatės atvirumo“, – sakė Seimo narys dr. Mindaugas Puidokas. Slapto balsavimo rezultatai: už balsavo 75, prieš – 38, susilaikė 17 Seimo narių. *Parengta pagal Seimo pranešimus* ■

ŠVIETIMO, MOKSLO IR SPORTO MINISTERIJOS PRANEŠIMAI

Europos horizontas. Kovo 30–31 d. virtualiu renginiu „Europos horizontas: galimybės Lietuvai“ buvo pažymėta naujosios Europos Sąjungos mokslinių tyrimų ir inovacijų programos 2021–2027 m. Lietuvoje pradžia. Pasak švietimo, mokslo ir sporto ministrės Jurgitos Šiugždinienės, „Europos horizonto programa pristatoma kaip ambicingesnė nei ankstesnės ES mokslinių tyrimų ir inovacijų programos. Lietuva taip pat turi daugiau ambicingų tikslų, tačiau šie siekiai taps tikrove, tik įgyvendinus būtinas reformas.“ Pirmoji – tai mokslo potencialo sutelkimas, plėtojant inovacijų ekosistemas ir kuriant aukšto lygio mokslo centrus, kurie tarnautų kaip mokslo ir verslo bendradarbiavimo platformos. Antroji – patrauklios sąlygos Lietuvos tyrėjams. „Todėl planuojame dvigubai didinti finansavimą moksliniams tyrimams ir inovacijoms, gerinti tyrėjų karjeros sąlygas ir palaikyti atviro mokslo veiklą“, – sako ministrė J. Šiugždinienė.

„Europos horizonto programa sudarys galimybę įgyti naujų žinių ir rasti naujų sprendimų įveikiant mums kylančius socialinius, ekologinius ir ekonominius iššūkius. Lietuva turi didelį inovacijų potencialą, ypač startuolių srityje, todėl tikiu, kad jūsų inovatorių, tyrėjų ir mokslininkų dalyvavimas programoje padės jiems įgyvendinti puikias idėjas. Kartu pasieksime, kad Europa taptų žalesnė, sveikesnė ir atsparesnė“, – sako Europos Sąjungos inovacijų, mokslinių tyrimų, kultūros, švietimo ir jaunimo komisarė Mariya Gabriel.

Europos horizontas yra bendra 2021–2027 m. ES mokslinių tyrimų ir inovacijų programa, kuri turės didžiausią ligi šiol biudžetą – 95,5 mlrd. eurų. Europos horizonto programą sudaro trys dalys:

„Pažangus mokslas“, kuriam numatyta 24,8 mlrd. eurų, apima tyrėjų inicijuojamus mokslinius tyrimus, kurie bus finansuojami iš Europos mokslo tarybos priemonių lėšų (16,6 mlrd. eurų). Į šią dalį taip pat įeina tyrėjų stažuotės ir mainų projektai, finansuojami Marie Skłodowska-Curie priemonių lėšomis

(6,8 mlrd. eurų). Tai investicija į pasaulinio lygio mokslinių tyrimų infrastruktūrą.

„Pasaulinių uždavinių ir pramonės konkurencingumas“, kuriam skiriama 52,5 mlrd. eurų, siekiama finansuoti į visuomenę kylančius iššūkius nukreiptus mokslinius tyrimus, stiprinti technologinį bei pramoninį pajėgumą ir nustatyti Europos Sąjungai svarbias misijas sprendžiant visuomenę labiausiai rūpimas problemas. Ši dalis taip pat apima Jungtinio tyrimų centro veiklą (2,2 mlrd. eurų), kuris remia ES ir šalies sprendimus priimančius asmenis, turinčius nepriklausomų mokslinių įrodymų ir techninį palaikymą.

„Novatoriška Europa“, kuriai numatyta 13,5 mlrd. eurų, siekiama, kad Europa taptų inovacijas kuriančios rinkos lydere bendradarbiaujant su Europos inovacijų taryba (10 mlrd. eurų).

Įgyvendinant veiklą „Dalyvių skaičiaus didinimas ir Europos mokslinių tyrimų stiprinimas“ (3,4 mlrd. eurų) per projektus ir per pagalbą reformoms numatoma parama, siekiant sumažinti atotrūkį tarp ES-13 naujųjų narių ir ES-15 senųjų narių. Anksčiau 2014–2020 m. ES mokslinių tyrimų ir inovacijų programa sėkmingai pasinaudojo 566 dalyviai iš Lietuvos mokslo ir studijų institucijų ir verslo, pasirašytos 465 dotacijos sutartys, gauta 102,6 mln. eurų, iš kurių EK skirtas finansavimas – 87,26 mln. eurų.

Didinamas studijų finansavimas. Vyriausybės šiandien priimtame nutarime dėl studijų finansavimo nuspręsta 2021 m. priėmimui į pirmosios pakopos ir vietas mokslines studijas aukštesiose mokyklose skirti 12,9 mln. eurų. Tai 2,4 mln. eurų daugiau, nei buvo faktiškai skirta 2020 m. Numatoma, kad valstybės finansavimą 2021 m. gaus apie 12,7 tūkst. pirmakursių.

2021 m. atsisakoma tuščių vietų planavimo – investuojama į kokybę, o ne skaičiaus didinimą, todėl padidintas valstybės finansavimas, tenkantis vienam studentui. Aukštojo mokslo prieinamumas Lietuvoje yra labai didelis, net 55 proc. studentų studijuoja

universitetuose, apie 25 proc. – kolegijose ir tik 20 proc. – profesinėse mokyklose. Abiturientų skaičius mažėja: 2021 m. mokyklas baigs 21 907 abiturientai, 2020 m. buvo 22 465 abiturientai. Remiantis Mokslo ir studijų įstatymu, valstybės finansuojamos studijų vietos turi būti planuojamos, atsižvelgiant į valstybės ūkinės, socialinės ir kultūrinės plėtros poreikius ir įvertinant absolventų įsidarbinimo rodiklius.

2021 m., kaip ir 2020 m., planuojama finansuoti studijas 3,8 tūkst. magistrantų, 477 doktorantams ir 200 stojančiųjų į pedagogikos profesines studijas. Visiems įstojusiems į valstybės finansuojamas pedagogikos studijų vietas, numatoma skirti 300 eurų tikslinę stipendiją. Iš viso valstybės finansavimą šiemet numatoma skirti 346 rezidentūros studijų vietoms: 320 vietų – medicinos, 12 vietų – odontologijos, 14 vietų veterinarijos rezidentūrai. Kadangi medicinos gydytojams rezidentūra yra privaloma, medicinos krypties rezidentūros studijoms 2021 m., kaip ir kasmet, numatoma siek tiek daugiau vietų, nei valstybės finansuojamas vietas – šias medicinos studijas baigia studentų. Šiemet jas turėtų baigti 313 valstybės finansavimą gaunančių absolventų, o medicinos rezidentūrai numatoma 320 vietų. Bendras papildomų lėšų poreikis 2022 m. – 12,8 mln. eurų: 10,5 mln. eurų – valstybės finansuojamoms studijoms, 2,3 mln. eurų – tikslinėms pedagoginių studijų stipendijoms.

COVID-19 tyrimams – beveik 3 mln. eurų. Moksliniams tyrimams, kurie padės spręsti COVID-19 pandemijos sukurtus iššūkius sveikatos bei švietimo ir ugdymo srityse, skiriama beveik 3 mln. eurų ES 2021–2027 m. laikotarpio lėšų, bus finansuojama 12 projektų. Lietuvos mokslo taryba paskelbė paraiškų trumpalaikių reikminių tyrimų, susijusių su COVID-19 sveikatos, socialinėje ir kitose srityse, konkurso rezultatus. Atsižvelgiant į švietimo, mokslo ir sporto bei Sveikatos apsaugos ministerijų siūlymus dėl tyrimų poreikių, finansuojama 12 geriausiai ekspertų įvertintų projektų.

Finansavimas skiriamas 5 sveikatos srities projektams. Lietuvos sveikatos mokslų universitetas vykdys COVID-19 persirgusių asmenų psichologinės sveikatos ir neuropsichologinių rodiklių stebėseną. Nacionalinis vėžio institutas parengs sveikatos priežiūros paslaugų pandemijų atveju teikimo modelį onkologinėmis ligomis sergantiems pacientams. Vilniaus universiteto mokslininkai analizuos virusų sklaidos kontrolės ir ekstremalių situacijų valdymo epidemijos sąlygomis sistemą vaistinėse. Vilniaus universiteto ligoninės Santaros klinikų mokslininkai kurs greitos COVID-19 diagnostikos priemones, panaudojant genų redagavimo technologijas, ir COVID-19 valdymo pažangios terapijos metodais modelį.

Finansavimas skiriamas 7 švietimo ir ugdymo srities projektams. Vilniaus universitetas tirs mokymosi pasiekimus sąlygojančius ir riziką mažinančius mokyklos bendruomenės ir lyderystės veiksnius. Vytauto Didžiojo universiteto (VDU) mokslininkai analizuos, kokie veiksniai įgalina mokyklos bendruomenę dalyvauti mokymuisi palankios aplinkos kūrimo, siekiant mažinti socialinę atskirtį. VDU tyrėjai taip pat tirs mokinių patiriamus emocinius bei edukacinius sunkumus ir jų įveikimą įtraukiojo ugdymo sąlygomis COVID-19 kontekste. Kauno technologijos universiteto mokslininkai ieškos naudingų dirbtinio intelekto ir skaitmeninių technologijų panaudojimo sprendimų švietimo kokybei gerinti reaguojant į COVID-19. Klaipėdos universiteto tyrėjai atliks dirbtinio intelekto naudojimo mokyklose ir mokymosi analitikos plėtojimo scenarijų, modernizuojant bendrąjį ugdymą, analizę. Vilniaus universiteto mokslininkų vykdomas tyrimas sieks identifikuoti matematinio samprotavimo ugdymo mokykloje prielaidas ir jį tobulinti. Lietuvos sveikatos mokslų universiteto tyrėjai gilinsis į įtraukiojo ugdymo ankstyvojoje vaikystėje problematiką ir vaikų elgesio valdymo modeliavimą. *Parengta pagal ministerijos Komunikacijos skyriaus pranešimus* ■

Kolektyvinis intelektas: ar kartu esame protingesni? Pokalbis su VGTU prof. Aelita Skaržauskiene

Šeima, kariuomenė, valstybė, organizacija... Jas sieja ne tik tam tikros bendruomenės sukūrimas, bet ir kiek paradoksaliai skambanti kolektyvinio intelekto (KI) sąvoka. Apie tai kalbamės su šios srities eksperte, Vilniaus Gedimino technikos universiteto Kūrybinių industrijų fakulteto profesore dr. Aelita Skaržauskiene.

– **Kalbant apie internetines bendruomenes, dažnai galima išgirsti sąvoką „kolektyvinis intelektas“. Kaip paaiškinti šią sąvoką?**

– KI tyrimų sritis apima kompiuterių ir tinklų mokslo, vadybos, ekonomikos, socialinės psichologijos, sociologijos, politikos mokslų ir kitas disciplinas. Esminis kolek-

tyvinio intelekto skirtumas nuo individualaus yra galimybė formuotis socialinėje sąveikoje tarp atskirų individų. Kolektyvinis intelektas egzistuoja nuo žmonijos atsiradimo. Elementarus kolektyvinio intelekto pavyzdžiai yra šeima, kariuomenė, valstybės ir organizacijos, kurios veikia bendrai ir kolektyviniu būdu priima sprendimus.

Vienas pagrindinių šiuolaikinių kolektyvinio intelekto tyrinėtojų tikslų – pasitelkus technologijas, pasiekti tokį sinergijos pagrindu atsirandantį intelekto lygį, kuris būtų neįmanomas atskiram individui ar dirbtiniam intelektui. Tyrimais nustatyta, kad

Kolektyvinis intelektas: ar kartu esame protingesni?

Pokalbis su VGTU prof. Aelita Skaržauskiene

■ Atkelta iš 5 p.

tam tikromis sąlygomis dirbančių žmonių grupė yra protingesnė kartu nei kiekvienas atskiras žmogus. KI atsiradimui grupėje būtinos Jameso Surowieckio nustatytos sąlygos: kritinė žmonių masė, dalyvių įvairovė ir decentralizuotas sprendimų priėmimas, kuriam sąlygas sudaro anonimiškumas. Tačiau kitų žmonių, ypač įtakingų asmenybių, nuomonė gali pakeisti mūsų požiūrį į tam tikrą reiškinį ir taip iškreipti kolektyvinio intelekto rezultatus.

– Interneto technologijos ir socialinių tinklų platformos atvėrė neribotas galimybes kurti kolektyvinį intelektą ir ieškoti bendrų sprendimų globalioms problemoms spręsti. Vieni žinomiausių kolektyvinio intelekto pasiekimų yra „Google“, „Wikipedia“ ir „InnoCentive“. Ar tai reiškia, kad kolektyvinio intelekto rezultatui svarbi grupės sudėtis?

– Pagrindinė sąlyga kolektyviniam intelektui atsirasti yra grupės narių įvairovė. Masačusetso technologijos institute (MIT) veikia Kolektyvinio intelekto centras, kuris užsiima kolektyvinio intelekto moksliniais tyrimais ir siekia išnaudoti jo teikiamus pranašumus. MIT tyrimai vykdomi, žmonių grupėms duodant intelektualias užduotis ir ieškant priežasčių, kokioms aplinkybėms veikiant grupė kolektyviai tampa protingesnė. Šis centras yra pateikęs įdomių atradimų. Pavyzdžiui, moterų skaičius grupėje turi didelę įtaką kolektyvinio intelekto atsiradimui. Jei daugiau nei 50 proc. grupės sudaro moterys, grupės intelekto koeficientas gerokai išauga. To priežastis paprasta – moterys tiesiog yra jautresnės tam tikrai informacijai ir padidina grupės narių socialinį įsitraukimą į problemas sprendimą.

– **O kaip socialiniai tinklai? Ar jie yra kolektyvinio intelekto pavyzdys?**

– Nors socialiniame tinkle daugybė žmonių reiškia savo nuomonę, tokie socialiniai tinklai, kaip „Facebook“, „Instagram“, nėra idealus KI pavyzdys. Taip yra dėl to, kad socialiniuose tinkluose nėra mechanizmų, kurie leistų šioje platformoje esantiems žmonėms suderinti nuomones ir priimti kolektyvinius sprendimus. „Facebook“ šimtai žmonių gali išsakyti skirtingas nuomones, tačiau taip ir neprieiti prie jokios išvados, neišspręsti klausimo ar problemos.

Mes ieškome būdų, kaip suteikti žmonėms galimybę panašiuose forumuose ne tik apsikeisti nuomonėmis, bet ir priimti realius sprendimus. Socialiniai tinklai leidžia suburti kritinę masę žmonių, užtikrinti didžiulę jų įvairovę ir anonimiškumą, tačiau neskatina kolektyvinio intelekto augimo, nes žmonės nebendradarbiauja tarpusavyje. Socialinės technologijos padeda vis didesniame skaičiuje vartotojų tapti globalaus pokalbio dalyviais, tačiau vartotojų sukurtu turinio kokybė gali drastiškai skirtis.

Įvairios platformos, kuriose organizacijos ragina tiesiog išreikšti savo nuomonę, bet nesukuria atitinkamų motyvacinių mechanizmų ir nepasiūlo dalyviams įrankių kolektyviniams sprendimams priimti, nėra efektyvios ir nesukuria pridėtinės vertės tai bendruomenei. KI – tai priėjimas prie bendrų kolektyvine nuomone pagrįstų sprendimų ar atsakymų.

– Kaip kolektyvinis intelektas gali pasitarnauti gerinant mūsų kasdienybę, ją keičiant?

– Kolektyvinio intelekto panaudojimas yra platus tiek versle, tiek sprendžiant glo-

balias socialines problemas. Organizacijose svarbi visų narių nuomonė ir įsitraukimas į įmonės strateginių planų kūrimą gali būti labai produktyvus, jei bus taikomos atitinkamos technologijos ir sukurtos tinkamos prielaidos kolektyviniam intelektui atsirasti.

Kolektyvinės išminties principu yra paremta atvirųjų inovacijų, minios išminties ir kitos modernios visuomenės savioorganizacijos formos. Pasauliniame kontekste kolektyvinis intelektas dažnai naudojamas prognozėms formuoti ar simuliuoti įvairius ateities scenarijus. Įdomus pavyzdys yra „Climate Co LAB“ platforma, kuri vienija viso pasaulio žmones, norinčius prisidėti prie pasaulinio atšilimo problemos sprendimo.

– Ar kolektyvinis intelektas gali prisidėti prie pasaulį ištikusios sveikatos krizės sprendimo?

– Pasaulis šiuo metu susiduria su precedentu neturinčia globalia krize ir akivaizdu, kad nei pavieniai žmonės, nei atskiros šalys šios krizės negalės išspręsti. Tam reikia suvienyti žmonijos protus, įsiklausyti į skirtingas nuomones ir pabandyti surasti geriausią sprendimą visai žmonijai. Technologijos sukuria prielaidas įtraukti į sprendimų priėmimą daugybę žmonių, ne tik išklausti, bet ir struktūrizuoti nuomones, balsuoti už geriausius sprendimus ir juos įgyvendinti.

Jau minėtas MIT Kolektyvinio intelekto centras pradėjo naują iniciatyvą „Pandemic Response Co LAB“, kuri suvienija daugiau kaip 180 ekspertų iš mokslo, sveikatos apsaugos, politikos ir kitų sektorių lyderių trijų savaitių pratyboms. Ekspertų grupė jau pateikė pirmąsias išvadas, kaip kovoti su pandemija.

– Ką VILNIUS TECH tyrinėja kolektyvinio intelekto temoje?

Kūrybinių industrijų fakulteto profesorė dr. Aelita Skaržauskienė

– Mano vadovaujama mokslininkų grupė nuolat dalyvauja MIT organizuojamose kolektyvinio intelekto konferencijose, pristatydamas savo mokslinius tyrimus. Esame sukūrę kolektyvinio intelekto potencialo matavimo metodiką, kuri sudaro galimybę pamatuoti tam tikros platformos ar internetinės bendruomenės galimybes kurti intelektinius produktus.

Nuolat vertiname Lietuvos ir kitų šalių internetinių platformų potencialą ir formuojame rekomendacijas, kaip pagerinti rezultatus, taikant tam tikrus technologinius sprendimus ar organizacines priemones. Konsultuojame verslo įmones ir organizacijas, kurios nori pagerinti savo kūrybinį potencialą

– Kokią kolektyvinio intelekto ateitį matote?

– Neišvengiamai artėjame prie „omnikratijos“, kai pasaulio valdymo procese galės dalyvauti visi. Situacija pasaulyje rodo, kad turime ieškoti pažangesnių valdymo metodų, didinti visų visuomenės sluoksnių įsitraukimą, keisti mąstymo būdą, ieškant sinergijos su visais kitaip maštančiais. Technologijos turėtų būti naudojamos taip, kad kurtų pridėtinę vertę visuomenei. ■

SAVIVALDYBIŲ FINANSINIS SAVARANKIŠKUMAS

Visų šešiasdešimties Lietuvos savivaldybių merai šių metų vasario mėnesį kreipėsi į šalies Prezidentą, Seimo Pirmininkę ir Ministrę Pirmininkę dėl savivaldybių finansinio savarankiškumo stiprinimo. Savivaldybės išreiškė susirūpinimą dėl menko savarankiškumo ir pakvietė imtis konkrečių veiksmų problemai spręsti. Šį klausimą aktyviai tiria ir mokslininkai – viename naujausių tyrimų, kuriuos vykdė Vytauto Didžiojo universiteto (VDU) mokslininkai, patvirtinta, kad Panevėžio ir Kauno regionų kaimiškos savivaldybės pasižymi vidutiniškai žemu savarankiškumu. Atskleista, kad šios savivaldybės yra priklausomos nuo centralizuoto paskirstymo.

„Žvelgiant tarptautiniu mastu, savivaldybių savarankiškumas pripažįstamas kaip itin svarbus veiksnys. Europos Sąjungos šalyse savivaldybės įgyvendina regioninius ir vietinius uždavinius. Pagal Europos vietos savivaldos chartijos nuostatas, jos turi teises ir gebėjimus savarankiškai tvarkyti ir valdyti pagrindinę viešųjų reikalų dalį, už tai prisiimdamos visą atsakomybę ir atstovaudamos vietos gyventojų interesams“, – primena VDU Žemės ūkio akademijos kanclerė profesorė dr. Astrida Miceikienė. Ji pažymi, kad savivaldybių finansinis savarankiškumas daro poveikį daugiafunkcei vietovių pažangai, kuri yra viena iš svarbiausių ES bendrosios žemės ūkio ir regioninės politikos tikslų.

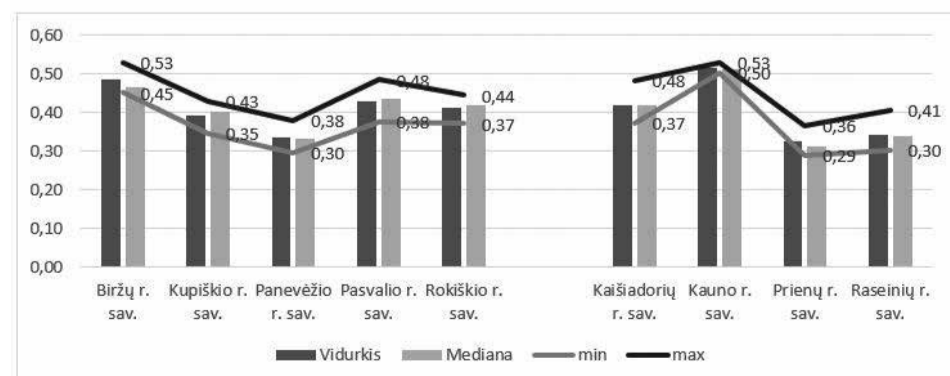
Finansinis savarankiškumas yra savivaldos egzistavimo sąlyga, pagrindinis stabilios vietos plėtros veiksnys, o tvarūs finansiniai ištekliai yra viena svarbiausių socialinės ir ekonominės pažangos sąlyga. Ypač tai svarbu kaimo vietovėse. Todėl savivaldybių finansinio savarankiškumo vertinimas tapo labai svarbia mokslinių tyrimų tema.

Panevėžio regionas – tarp vietovių, kuriose labiausiai mažėja gimstamumas

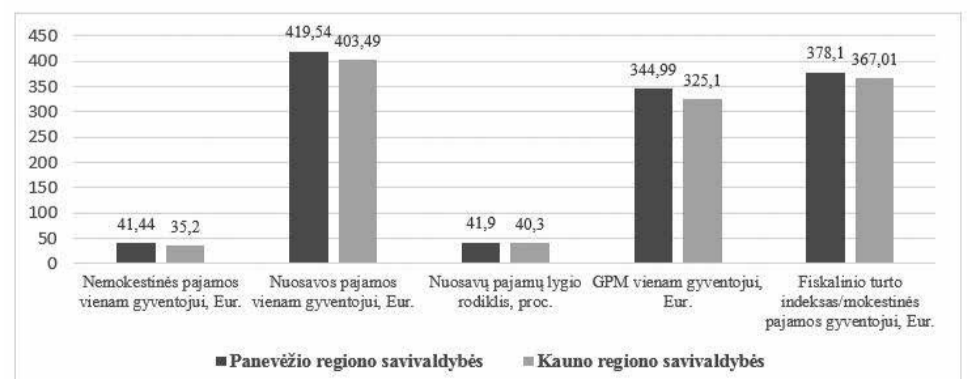
Ši problema jau kelerius metus yra nuodugniai analizuojama ir VDU Žemės ūkio akademijoje. Viename naujausių tyrimų, atliktų taikant daugiakriterį TOPSIS metodą,

prof. A. Miceikienė kartu su laikinai einančia VDU Bioekonomikos plėtros fakulteto prodekanu pareigas Laima Skaurone įvertino Panevėžio ir Kauno regionų savivaldybių finansinį savarankiškumą. Šių regionų kaimiškos savivaldybės pasirinktos dėl tam tikrų ekonominių ir socialinių pokyčių, su kuriais siejami dideli išbandymai, būdingi ir daugeliui Lietuvos regionų. Tyrėjos pažymi, kad pasirinktuose regionuose pastebimi išskirtiniai jų demografinio ir socioekonominio potencialo pokyčiai. Tarp šių savivaldybių matomi ir daug didesni skirtumai.

„Panevėžio regione per pastaruosius vienuolika metų gyventojų skaičius sumažėjo

Savivaldybių finansinio savarankiškumo lygio vertinimas (0–1 indekso ribose)

Savivaldybių finansinį savarankiškumą lemiantys reikšmingiausiai pakitę rodikliai 2009–2019 metais (vidutinės rodiklių reikšmės)

■ Nukelta į 7 p.

SAVIVALDYBIŲ FINANSINIS SAVARANKIŠKUMAS

VDU Bioekonomikos plėtros fakulteto dokt. Laima Skauronė

■ Atkelta iš 6 p.

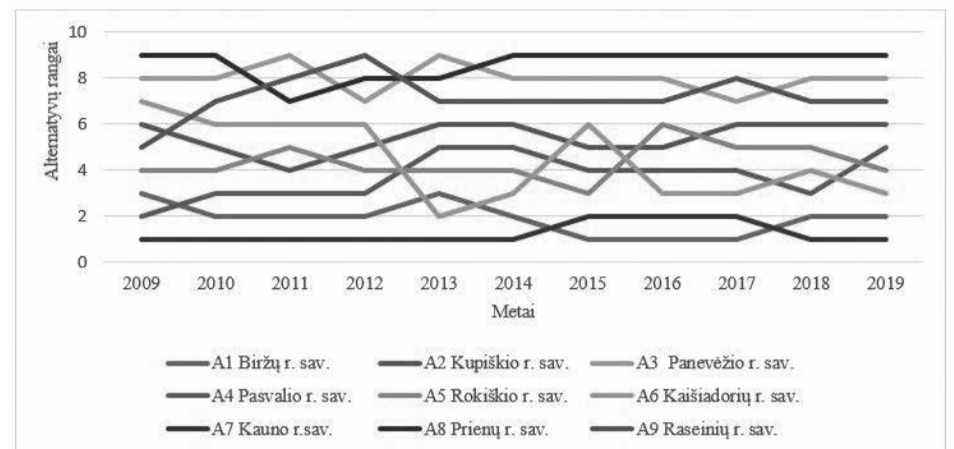
beveik ketvirtadaliu, o gimstamumas – apie 22 proc. Šis nuosmukis – vienas didžiausių tarp Lietuvos apskričių. Tokie demografiniai pokyčiai turi neigiamą įtaką darbo išteklių pasiūlai regione, kelia pavojų visai regiono ekonominei raidai, mažina jo patrauklumą užsienio investicijoms“, – kai kurias tyrimo išvadas pateikia dokt. L. Skauronė.

Tuo tarpu Kauno regionas išsiskiria pažangios ekonomikos plėtra, užtikrinančia aukštą gyvenimo kokybę ir spartų kaimo modernėjimą, ypatingu dėmesiu žmogaus ir aplinkos santykių raidai, garantuojančiai darnų regiono vystymąsi. Pavyzdžiui, Kauno rajono savivaldybėje per paskutiniuosius 11 metų gyventojų skaičius išaugo apie 12 proc. Padidėjo ir verslo koncentracija. Kitose savivaldybėse šis rodiklis yra daug mažesnis.

Kauno regiono savivaldybių finansinė būklė – prastesnė nei Panevėžio regione

Tyrimo buvo išanalizuoti ir įvertinti duomenys, apimantys 11 metų laikotarpį – nuo 2009-ųjų iki 2019-ųjų. Finansinio savarankiškumo lygiui nustatyti buvo naudojamas indeksas, vertinantis savivaldybes skalėje nuo 0 iki 1. Tyrimas atskleidė, kad visos Kauno ir Panevėžio regionų savivaldybės yra vidutiniškai žemo finansinio savarankiškumo lygio.

„Po atlikto daugiakriterio vertinimo, buvo nustatyti ir palyginti savivaldybių finansiniai rodikliai, t. y. jų vidutinės reikšmės pagal regionus. Paaikškėjo, kurie tiriamų savivaldybių rodikliai pakito reikšmingiausiai per visą nagrinėjamą laikotarpį. Tai buvo vienam gyventojui tenkančios nemokėtinės pajamos, nuosavos pajamos ir gyventojų pajamų mokestis, nuosavų pajamų lygio

Savivaldybių finansinio savarankiškumo lygio rodiklio kitimas 2009–2019 metais

rodiklis bei fiskalinio turto indeksas (arba mokestinės pajamos vienam gyventojui)“, – rezultatus apibendrina prof. A. Miceikienė.

Lyginant pasirinktų regionų savivaldybių finansinio savarankiškumo rodiklius, nustatyta, kad Panevėžio regiono savivaldybių finansinė būklė yra kiek geresnė, lyginant su Kauno regiono savivaldybėmis, – visi minėti rodikliai buvo didesni Panevėžio regione.

Vertinant Panevėžio ir Kauno regionų savivaldybių finansinį savarankiškumą, pastebėta, kad pajamų rodikliai nagrinėjamu laikotarpiu smarkiai svyravo, tačiau kai kurie rodikliai pasikeitė labai nežymiai. Pavyz-

džiui, nuosavų pajamų dalis savivaldybių bendrų pajamų struktūroje pasikeitė nereikšmingai, todėl ir savivaldybių finansinio savarankiškumo lygis pakito menkai ir nagrinėtu laikotarpiu išliko vidutiniškai žemas.

Tyrimo rezultatai patvirtino nagrinėtų regionų savivaldybių priklausomybę nuo centralizuoto paskirstymo. Išryškėjo ir tai, kad pačios savivaldybės neturi pakankamo potencialo maksimaliai išnaudoti vietines galimybes ir numatyti tvarias ekonomines pažangos perspektyvas. Parengė VDU Komunikacijos grupės specialistas Martynas Gedvila

IŠKILIOS ASMENYBĖS

PROFESORIŲ VYTENĮ RIMKŲ PRISIMENANT

Prof. Vytautas Gudonis

Praeitų metų lapkritį netekome menotyryninko, dailininko, visuomenės veikėjo, habilituoto mokslų daktaro profesoriaus Vytenio Rimkaus. Vienos iš paskutiniųjų savo knygų pratarinėje apie save jis lakoniškai rašė: „Gimiau 1930 m., mokiausi Bagdoniškės pradinėje mokykloje, V–VI skyrius baigiau Bazilionuose. 1942 m. įstojau į Šiaulių berniukų gimnaziją, joje mokiausi karo ir pokario metais iki 1949 m. kovo 25 d., kai su šeima buvau ištremtas į Sibirą. Iki atestato gavimo buvo likę pora mėnesių, gimnazija jau buvo gavusi Juliaus Janonio vardą.

Tais metais ir mokykloje, ir Lietuvoje buvo visko: karas, sugriauti Šiauliai, pagrindis, partizanų kovos, tremtys. Galvojau būti architektu, gal dailininku, bandžiau eiluoti, buvau literatų būrelio pirmininkas. Eilėraščius rašė ir būsimo kompozitorius Vytautas Laurušas, žurnalistas Albertas Laurinčiukas ir daug kitų. Rašiau ir aš. Keli eilėraščiai buvo net išspausdinti laikraščiuose. Už poemą apie Pilėnų didvyrius ir kitus eilėraščius mokytojas Jonas Adomaitis buvo valdžios baramas, jis mane įspėjo, todėl dalį „raštų“ teko slėpti ar net sunaikinti. Apie nuotaikas mokykloje liudija tai, kad iki 1949 m. joje nebuvo nė vieno komjaunuolio.

Tremtyje teko dirbti miško kirtimo darbus, tapau traktorininku. 1951 m. su klasės draugu tremtiniu Juozu Balčiūnu ir dar dviem merginomis Irkutske buvome nu-teisti ilgiems metams kalėti lageriuose už rankraštinių laikraštukų „Taiga“. Į Šiaulius grįžau tik 1958 m., dirbau dažytoju ir šalt-

kalviu, neakivaizdiniu būdu įgijau brandos atestatą, Mokiausi ir baigiau Peterburgo (tada – Leningrado) Dailės akademiją, įgijau menotyryninko specialybę, pradėjau dirbti Šiaulių pedagoginiame institute (vėliau – universitete) dėstytoju. Tapau docentu, profesoriumi, apgyniau daktaro ir habilituoto daktaro disertacijas.“

Vytenis Rimkus stoviškai išlaikė sunkius gyvenimo išbandymus. Savo eilėraščių sąsiuvinyje 1950 m. pavasarį jis rašė:

Aš neverčiau, kai buvo naktys klaidios.

Ir neverčiau, kai iš tėvynės vėžė...

Nepaisant rūšių gyvenimo išbandymų, Vytenis Rimkus išliko geranoriškas, tolerantiškas, nuoširdus, nepraradęs pozityvumo. Nuo 1974 m. skaitė meno istorijos paskaitas Šiaulių universitete, vadovavo bakalauro ir magistro baigiamiesiems darbams. Buvo charizmatiškas dėstytojas. Buvę studentai jį prisimena kaip labai geranorišką, tolerantišką, gerai išmanantį ir mėgstantį savo dėstomą dalyką – meno istoriją, gebantį suprantamai pateikti sudėtingus dalykus, dėstytoją.

V. Rimkus visada buvo reiklus sau ir nuolat tobulinosi – iš savo specialybės apgynė dvi disertacijas. Šiauliečiai pagrįstai didžiuosiu turėdami pirmą habilituotą menotyryninką. 1988 m. V. Rimkui suteiktas profesoriaus vardas. Buvo tuometinio Vilniaus pedagoginio ir Vytauto Didžiojo universitetų kviestiniu profesoriumi. Pripažintas savo specialybės ekspertu: buvo Dailės akademijos, Meno ir kultūros instituto doktorantūros komitetų narys. Disertacijų gynimo metu, net būdamas oponentu, gebėdavo atskleisti net kartais paties doktoranto neįžvelgtus pozityvius darbo aspektus.

Česlava ir Vytenis Rimkai. Giedriaus Baranausko nuotr.

Visus stebino platus V. Rimkaus interesų spektras – lietuvių tautodailė (daugiausia liaudies skulptūra), mėgėjų dailė, šiuolaikinės tautodailės problemos, profesionalioji Lietuvos dailė, provincijos dailės reiškiniai, tremtinių ir politinių kalinių menas bei kita kultūrinė veikla. Nebuvo pamiršti nei pieštukai, nei dažai – dailininko V. Rimkaus darbų yra muziejuose ir privačiose kolekcijose. Be grupinių, dailininkas buvo organizavęs šešias autorines darbų parodas. Daug dėmesio skyrė tėvo Jaroslavo Rimkaus palikimo tvarkymui. Išleido jo knygą „Vokiečių okupacija Lietuvoje 1915–1919 m. paveikslėliuose ir trumpuose jų aprašymuose“, biografinę knygą „Jaroslavas Rimkus. Dailininkas, pedagogas, visuomenininkas“. Buvo nutapęs tėvo portretų, kuriuos atviruko formatu noriai dalino draugams.

2007 m. Šiaulių leidykla „Saulės delta“ išleido V. Rimkaus biografinę knygą „Epochų

sandūros. Mano takai takeliai“, apie kurią pats autorius yra sakęs, kad ji sudaryta iš apmąstymų apie praeitį ir dabartį, iš pasvarstymų apie gyvenimą, iš atsiminimų, į viską žiūrint šiandienos akimis. Memuarus primenančią knygą sudaro trys skyriai: „Iki Sibiro“, „Sibire“, „Po Sibiro“, pasakojantys apie šio žmogaus turiningą, kupino kančių ir išbandymų gyvenimo kelią.

Draugams padovanojo vieną paskutinių savo knygų – „Pilėnų didvyrius“. Tai – unikali knyga. V. Rimkus jaunystėje sukurtus posmus rašydavo eilėraščių sąsiuvinyje, kuris buvo atimtas kratos metu ir 63 metus išgulėjo Irkutsko specialiuose archyvuose. Tik 2013 m. vasarą, jam prašant, sugrįžo pas autorių. Iš šio sąsiuvinio poemos bei eilėraščiai ir gulė į knygą „Pilėnų didvyriai“.

Profesorius, būdamas miesto patriotu, padėjo atrinkti ir grąžinti į Lietuvą visuomenės veikėjų advokato Kazimiero (1880–1940) ir profesionalios lietuvių aktorės, režisierės, visuomenės veikėjos Stanislavos (1874–1940) Venclauskų dokumentinių turtą. V. Rimkui paskatinus, šios šeimos rūmai buvo padovanoti Šiaulių „Aušros“ muziejui.

Visus stebino V. Rimkaus aktyvumas: jis buvo Lietuvos dailininkų sąjungos, Lietuvos tautodailininkų sąjungos, Lietuvos meno istorikų draugijos, Tarptautinės dailės kritikų asociacijos, Pasaulinės lituanistų asociacijos, LIONS klubo narys. Kolegas žavėjo darnūs profesoriaus šeiminiai santykiai. Jo ištikimą draugę žmoną Česlavą, anot profesoriaus, gyvenimo dovaną ir Angelą Sargą, kartu su Vyteniu matydavome kone visuose svarbesniuose miesto kultūros renginiuose: parodų atidary-

■ Nukelta į 8 p.

PROFESORIŲ VYTENŲ RIMKŲ PRISIMENANT

■ Atkelta iš 7 p.

muose, susitikimuose su žymiais žmonėmis, koncertų salėse, šeštadieniniuose draugų susijimuose. Prisimename, kai praeitais metais profesorius žmonai padovanojo padidintą ir įrėmintą dar jaunystėje pieštą jos portretą.

Šviesios atminties dailininko Antano Krištopaičio įkurtoje šiaulių intelektualų „Mėlynosios rožės“ ložėje pastaraisiais metais V. Rimkus buvo draugijos siela. Niekada neateidavo tuščiomis: tai atnešdavo ką tik išleistą knygą aptarimui, tai seną unikalią leidinį, tai pluoštą senovinių atvirukų. Yra surinkęs gausią šiaulių istorijos leidinių, periodinės spaudos, senųjų atvirukų kolekciją. Mus stebino šio žmogaus unikali atmintis: datos, skaičiai, pavardės, vietovės – „kaip iš knygos“. Tiek buvusiam šiaulių pedagoginiame institute, tiek tuometiniam šiaulių universitete profesorius buvo ir, tikėtina, dar ilgai liks nepralenkiamas savo aktyvumu ir produktyvumu: paskelbė 3619 publikacijų periodiniuose leidiniuose, enciklopedijose.

V. Rimkus parašė ir išleido per dvidešimt knygų: „Ablinga“ (1977, rusų k.), „Jaunystės meilė ir kova“ (1993, tremties ir lagerio metų poezijos rinkinys), „Mūsų tautodailininkai“ (1995), „Tautodailė šiauliuose“ (1998), „Dailininkas Antanas Krištopaitis“ (1999), „Joana Tujanskienė“ (1989), „Ir nemirs akmuo... Juozas Liaudanskis – Kelmės krašto dainius“ (2005), „Antanas Visockis“ (2006), „Epochų sandūra: mano takai ir takeliai“ (2007), „Vytautas Ulevičius: medžio giesmė“ (2008), „Arvydas Každailis“ (2009), „Elena Adomaitienė“, „Valerijonas Vytautas Jucys“, „Aldona Visockienė“, „Nuo liaudies meno iki profesionaliosios keramikos“, „Sibiro vaizdai ir žmonės“ (visos 2010).

Parengė 150 parodų katalogų. Profesoriaus V. Rimkaus darbai – lyg lakmuso popierėlis, lyg atskaitos taškas mums visiems, vertinant savo įdirbį. Čia verta kiekvienam mokslininkui, pasižiūrėjus į šiuos skaičius, pasitikrinti savo mokslinį ir visuomeninį

aktyvumą, nes neretai sutinkame kolegas, pernelyg susireikšminusius, neadekvačiai vertinančius savo įdirbį.

Profesorius nuolat pasisakydavo ir spaudoje, ir televizijoje, nes jam buvo svarbu, kuo alsuoja šiauliai, kuo gyvena Lietuva ir visas pasaulis. Įsiminė 2018–2019 m. išsamus pokalbių ciklas su V. Rimkumi „Nuo Šiaurės pakrantės“, išspausdintas „Šiaulių krašto“ laikraščio vyr. redaktoriaus Vlado Vertelio iniciatyva įkurtame kultūros, meno ir literatūros leidinyje „Atolankos“.

V. Rimkus buvo aktyvus įvairių draugijų, leidinių redkolegijos narys. Redagavo šiaulių rajone, Bazilioniuose leidžiamą kultūros ir istorijos žurnalą „Padubysio kronikos“. Kūrė šalies istoriją, aktyviai dalyvaudamas joje ir ją formuodamas, o vėliau – savo įžvalgomis ir patarimais veikdamas ir Lietuvos politinį gyvenimą. Nuo 1993 m. buvo Lietuvos centro sąjungos, vėliau – nuo 2002 m. – Liberalų ir centro sąjungos narys. 1990–1995 m. tarnavo visuomenei dirbdamas šiaulių miesto tarybos deputatu, o 1997–2000 m. buvo išrinktas šiaulių miesto savivaldybės tarybos nariu. Būdamas kultūros, mokslo, švietimo žmogus, V. Rimkus visuomenei buvo plačiai žinomas, gerbiamas ir mylimas. Jis – vienas iškiliausių šiandienos asmenybių, dariusių reikšmingą poveikį šiaulių krašto, miesto, rajono ir visos Lietuvos dvasiniam, kultūriniam, istoriniam ir politiniam gyvenimui.

Už vertingą kūrybinį, mokslinį palikimą, tautodailės populiarinimą V. Rimkus buvo deramai įvertintas: šiaulių krašto Mikelio prizas (1994), garbės kraštotyrininko vardas (1995), Stasio Šalkauskio premija (1995), Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino V laipsnio ordinas (1999), 2000 m. V. Rimkui suteiktas šiaulių miesto garbės piliečio vardas, Jono Basanavičiaus premija (2003), Lietuvos Respublikos kultūros ministerijos premija (2005). Labai glaudūs ryšiai profesorių siejo su Bazilionių mokykla. Todėl neatsi-

Ložės senbuviai. Pirmasis dešinėje Vytėnis Rimkus. Algirdo Mažuikio nuotr.

tiktinai ten 2013 m. buvo atidaryta Vytenio Rimkaus vardo salė, kurioje vyksta įvairūs kultūros renginiai. 2015 m. jam įteiktas aukščiausias Lietuvos Respublikos kultūros ministerijos garbės apdovanojimo ženklas „Nešk savo šviesą ir tikėk“. 2018 m. vasario 16-ąją, minint Atkurto Lietuvos valstybės 100-metį, Vytenis Rimkus inauguruos pirmuoju šiaulių rajono garbės piliečiu.

Lietuva neteko aukštos vidinės inteligencijos, turtingos įvairiabriaunės asmenybės, anot žurnalistės Irenos Vasinauskaitės, kasdien didaktiškai nekertojusio dešimt Dievo įsakymų, o tiesiog gyvenusio pagal juos žmogaus. Todėl nieko nestebina, kad už Vytenį Rimkų net dvi dienas buvo aukojamos mišios įvairiose Lietuvos maldos namuose. Vilniaus Šv. Mikalojaus, šiaulių Šv. apaštalų Petro ir Pauliaus katedroje šv. Mišias aukojė J. E. šiaulių vyskupas Eugenijus Bartulis,

Kuršėnų Šv. Jono Krikštytojo, Pakapės Šv. M. Marijos Ėmimo į dangų, Kurtuvėnų Šv. Jokūbo, Bazilionių Šv. Bazilijaus Didžiojo bažnyčiose. Kai kurios mišios buvo transliuojamos ir tiesiogiai per šiaulių televiziją.

Artimieji neteko ištikimo mylinčio vyro, išmintingo tėvo, rūpestingo senelio, draugai – įdomaus, unikalią atmintį turėjusio pašnekovo, intelektualo, kolekcionieriaus, ložės vado, miesto kultūros, mokslo, švietimo visuomenė – šiaulių menininkų bendruomenės patriarcho, iškilios asmenybės, dariusios reikšmingą poveikį miesto ir visos Lietuvos kultūriniam gyvenimui. Esame tikri, kad šiaulių miesto ir rajono garbės piliečio, profesoriaus habil. dr. Vytenio Rimkaus atminimas išliks daugelio Lietuvos žmonių atmintyje. Vytenis Rimkus amžinojo poilsio atgulė savo tėviškėje – šiaulių rajono Bazilionių miestelio kapinėse. ■

ANDREJAUS SACHAROVO 100-METIS

Šiemet Nobelio taikos premijos laureatas, žmogaus teisių aktyvistas ir fizikas Andrejus Sacharovas būtų šventęs 100 metų jubiliejų. Šia proga Vytauto Didžiojo universitete įsteigtas ir A. Sacharovo vardu pavadintas Demokratijos plėtros tyrimų centras šių metų gegužę Vilniuje organizuoja renginius jo atminimui.

Kai 1975 m. A. Sacharovui buvo paskirta Nobelio taikos premija, SSRS valdžia neleido išvykti jam iš sąjungos teritorijos, todėl Osle A. Sacharovo kalbą perskaitė ir premiją atsiėmė žmona Jelena Bonner. Pats Andrejus Sacharovas tuo metu atvyko į Vilniuje surengtą kito garsaus rusų disidento, savo draugo Sergejaus Kovaliovo teismą už paramą Lietuvos katalikams. A. Sacharovo veikla paskatino ir Lietuvos intelektualų įsitraukimą į disidentinę veiklą.

Gegužės 6 d. – parodos, skirtos A. Sacharovo asmenybei, atidarymas Vilniaus Rotušėje. Joje bus pristatomi asmeniniai A. Sacharovo daiktai, jo ir apie jį išleistos knygos, filmų apie A. Sacharovą ištraukos, savadarbio laikraščio leidimo priemonės ir kita. Paroda vyks iki gegužės 28 d.

Gegužės 10 d. 18.30 val. Martyno Maž-

vydo bibliotekoje vyks Kijeve gimusio filmų kūrėjo Jozifo Pasternako režisuoto filmo „Laisvas žmogus – Andrejus Sacharovas“ („A Free Man – Andrei Sakharov“) peržiūra. Būtina išankstinė registracija.

Gegužės 11 d. Martyno Mažvydo bibliotekoje bus atidaryta žmogaus teisių temas atskleidžiančių karikatūrų paroda, organizuojama kartu su Nyderlandų organizacija „The Next Movement“. Karikatūristai iš įvairių šalių atspindės Lietuvoje gyvenusio Nyderlandų konsulo Jan Zwartendijk, padėjusio tūkstančiams žydų pabėgti į Kiurasos salą Karibų jūroje, ir žmogaus teisių aktyvisto Andrejaus Sacharovo gyvenimo faktus. Paroda veiks iki gegužės 28 d.

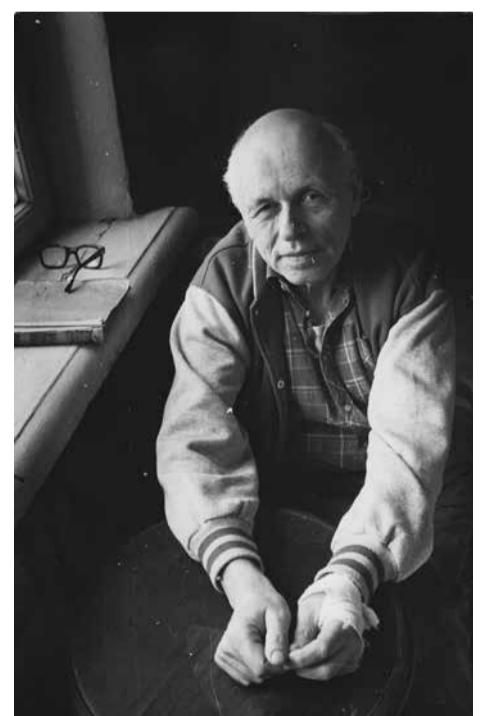
Gegužės 13 d. 10.00–17.00 val. Vilniaus rotušėje vyks 10-oji tarptautinė A. Sacharovo konferencija. Pranešimus skaitys: Andrejus Sacharovo anūkė Marina Sakharov-Liberman, A. Sacharovo įduka Tatjana Jankelevič, prof. Michael Morgan iš JAV Šiaurės Karolinos Chapell Hill universiteto, britų istorikas prof. Timothy Garton Ash iš Oksfordo universiteto, žmogaus teisių aktyvistas iš Rusijos Viačeslavas Bachminas, žmogaus teisių organizacijos „Amnesty International

Europe“ vadovas Nils Muznieks iš Latvijos, Maja Mazurkiewicz iš Lenkijos, atstovaujanti organizacijai „Alliance4Europe“, ir kt. Konferencijos metu įvyks dokumentinio filmo apie Helsinkio susitarimą premjera. Būtina registracija. Numatoma, kad konferencija bus transliuojama lrt.lt svetainėje.

Gegužės 14 d. 18.30 val. Vaidilos teatre rengiamas gimtadienio koncertas. F. Šopeno, S. Rachmaninovo, F. Glaso, A. Karamanovo ir kitų kompozitorių kūrinius skambins pianistas iš Ukrainos Aleksėjus Botvinovas. Koncertą papildys vaizdo projekcijos, tiesiogiai transliuos LRT radijas.

Gegužės 21 d. MO muziejuje vyks serbų aktyvisto, žurnalistės, buvusio „France-Press“ vyriausiojo redaktoriaus Nikolo Miletičiaus režisuoto dokumentinio filmo apie Sovietų Sąjungos disidentus „Už mūsų beviltiško tikslo sėkmę“ („To the Success of our Hopeless Cause“) peržiūra. Būtina registracija.

Išsamesnė informacija apie renginius: <https://www.revivingthehelsinkispirit.org/events/> (anglų kalba) arba „Facebook“ puslapyje „Andrejaus Sacharovo šimtmetis“ (lietuvių kalba). ■

Andrejus Sacharovas (1987). J. Rost nuotr.

Enciklopedininkas Antanas Račis – naujų darbų sukuryje

Rita Urnėžiūtė

Kalbant apie lietuviškųjų enciklopedijų leidybą ir dabar, ir ateityje bus minima Antano Račio – „Visuotinės lietuvių enciklopedijos“ (VLE) vyriausiojo redaktoriaus – pavardė. Šių metų kovo 25-ąją enciklopedininkas šventė 85-ąjį gimtadienį.

Rengiamas enciklopedinis žinynas apie Lietuvos dvasininkus

Sukaktuvinininko, matyt, tokia jau prigimtis, kad jis negali nurimti be darbo. Ir tai būna ne kokia nors vienadienė užduotis, bet didelis ir sudėtingas darbas. Penkis gyvenimo dešimtmečius dirbęs prie lietuviškųjų enciklopedijų (iš jų 15 metų prie VLE), dabar Antanas su talkininkais rengia enciklopedinį biografinių žinyną „XIX–XX a. Lietuvos dvasininkai“. Imtis šio žinyno Antaną įkalbėjo seniai pažįstamas kunigas kaip tik tada, kai VLE tomų leidyba artėjo prie pabaigos. Žinynas rengiamas jau penkerius metus, deja, pernai darbai sulėtėjo. Ne vienas svarbus ir retas leidinys rengėjams tapo nepasiekiamas per karantiną uždarius bibliotekas. Tačiau, naudojantis turimais ir prieinamais šaltiniais, vis tiek po truputį judama į priekį.

Naujajame leidinyje aprašomi Lietuvos ir lietuviškų žemių bei išėvijios lietuvių parapijose tarnavę kunigai ir aukštesnio rango dvasininkai. Aprėpiamos krikščioniškosios konfesijos – katalikai, unitai, evangelikai liuteronai, evangelikai reformatai. Numatoma, kad žinynas bus dviejų tomų. Jei ne pandemija ir karantinas, pirmasis tomas (A–L) jau būtų buvęs atiduotas spaudai. Laukdamas meto, kada bus galima laisvai lankytis bibliotekose, Antanas tvarko sukaupią pirmojo tomo medžiagą, pildo ir tikslina antrajame tome planuojamą aprašyti dvasininkų sąrašą.

Penki dešimtmečiai, skirti enciklopedijoms

Enciklopedininkų darbo kasdienybė Antanui pažįstama nuo 1970 m. Tais metais jis, po studijų universitete dirbęs lietuvių kalbos ir kūno kultūros mokytoju Vilniaus rajono mokyklose (Skurbutėnų, vėliau Kenos), buvo pakviestas į Vyriausiąją enciklopedijų

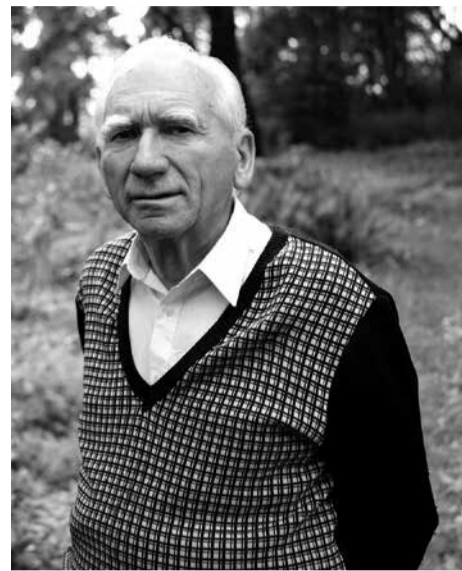
redakciją. Ten buvo baigiama rengti „Mažoji lietuviškoji tarybinė enciklopedija“ ir pradėta „Lietuviškoji tarybinė enciklopedija“. Dirbdamas Filologijos redakcijoje, A. Račis redagavo enciklopedijos straipsnius, mokydamasis iš patyrusių kolegų. Autoritetais ir mokytojais jam tapo Vyriausiosios enciklopedijų redakcijos Filologijos ir pedagogikos redakcijos vedėjas Viktoras Beržinis (1923–1995), vyriausiojo redaktoriaus pavaduotojas Valdemaras Kvietkauskas (1928–2018), stilistas Merūnas Gervė (1932–1992). „Kito tokio stilisto kaip Gervė man neteko matyti, – prisimena Antanas. – O Kvietkauskui užtekdavo žvilgtelėti į straipsnį ir iškart būdavo aišku: čia klaida, o čia netikslu, nelogiška.“ (žr. „Gimtoji kalba“, 2006 m. Nr. 3, p. 23).

1985–1990 m. Vyriausiojoje enciklopedijų redakcijoje A. Račis dirbo Mokslinės kontrolės redakcijos vedėju. 1990 m. Vyriausiajai enciklopedijų redakcijai tapus Lietuvos enciklopedijų leidykla, jis dvejus metus ėjo redakcinių darbų direktoriaus pareigas. Šią leidybą įstaigą 1992 m. sujungus su „Mokslo“ leidykla ir įkūrus Mokslų ir enciklopedijų leidyklą, Antanui teko dirbti Vardyno ir mokslinės patikros redakcijos vedėju (1992–1994), moksliniu, vyresniuoju moksliniu redaktoriumi, o 2000–2015 m. – direktoriaus pavaduotoju redakciniams darbams, VLE vyriausiuoju redaktoriumi.

Darbovietės pavadinimas keitėsi (Mokslų ir enciklopedijų leidybos institutas, Mokslų ir enciklopedijų leidybos centras), bet Antano darbas liko toks pats: organizuoti 1997 m. pradėtos VLE straipsnių rengimą,

Antanas Račis su enciklopedininke Rita Trakymiene (kairėje) ir kalbininke doc. dr. Daiva Vaišniene (viduryje). Rimanto Karecko nuotr.

Lietuviškųjų enciklopedijų rengėjas Antanas Račis

priziūrėti jų turinio kokybę, laikantis leidybos planų, kasmet atiduoti spausdinti po du tomus. Rezultatas – per 15 metų išleisti 25 VLE tomai ir papildymų tomas. Straipsnius enciklopedijai rašė apie 900 autorių, recenzavo apie 60 recenzentų.

Koks tai buvo darbas, geriausiai nuskaidyti paties Antano žodžiais: „Man teko ne tik skaityti visą enciklopediją (kai kuriuos straipsnius net 2–3 kartus), bet ir spręsti autorių ginčus su recenzentais ir Mokslinės redakcinės tarybos nariais dėl jų kritinių pastabų, taip pat redaktorių ginčus su Mokslinės redakcinės tarybos nariais arba tarybos narių vienu su kitais. Visais ginčytiniais atvejais stengiausi ieškoti kompromiso ir palaikyti specialistų nuomonę.“ (žr. Antanas Račis. Enciklopedininko kelias. „Žmogus su enciklopedija“, 2016, p. 39).

Darbo apimtį taip pat tiksliausiai nusako pats vyriausiasis redaktorius: „Visuose VLE tomuose išspausdinti 121 804 straipsniai (apie 17 procentų jų – iliustruoti), apie 25 120 iliustracijų, 656 žemėlapiai.“ (žr. Antanas Račis. „Visuotinė lietuvių enciklopedija“ – lietuviškas langas į pasaulio žinią“, „Žmogus su enciklopedija“, 2016, p. 47).

Tuo pat metu Antanas vadovavo ir keturių tomų enciklopedijos „Lietuva“ (2008–2015) rengimo darbams, su Eugenijumi Maneliu

sudarė ir redagavo dvi toms enciklopedinį žinyną „Lietuvos istorija“ (2011–2016), buvo dvi toms „Lietuvos sporto enciklopedijos“ (2010–2012) Mokslinės redakcinės tarybos pirmininko pavaduotojas, Valstybinės lietuvių kalbos komisijos narys.

Kokiu žmogumi reikia būti, kad pavyktų tokius darbus aprėpti? Klausiamas, kokie būdo bruožai svarbiausi enciklopedininkui, Antanas kalbėjo: „Pirmiausia kruopštumas. Atsakingumas, kruopštumas ir nuolatinis mokymasis.“ (žr. „Gimtoji kalba“, 2006 m., Nr. 3, p. 23). Kolegų, VLE autorių ir recenzentų gerbiamas už reiklumą ir principingumą, pakylėtai vadinamas lietuviškųjų enciklopedijų strategu, tobulu enciklopedijų varikliu, Antanas buvo ir tebėra kuklus, dalykiškas, atsidėjęs darbiui.

„Visuotinė lietuvių enciklopedija“ – jau elektroninėje erdvėje

Baigiant leisti spausdintos VLE tomas, Antanas kalbėjo: „Enciklopedinės informacijos šaltinio žmonėms visada reikės, ar jis bus skaitmeninis, ar popierinis. Tikiuosi, kad skaitmeninės enciklopedijos nebus vikipeidiskos. Turiu vilties, kad neišplis vikipeidiskos mąstymas. Ir tikiuosi, kad subręš nauja enciklopedininkų karta. Jie turės pagrindą – mūsų enciklopediją. Pildys ją, naujins, bet vis tiek labai nenuotols nuo to stiliaus, nuo tos struktūros.“ („Gimtoji kalba“, 2006 m., Nr. 3, p. 25).

Antano Račio su kolegomis parengta VLE nuo 2017 m. pradžios žengė į elektroninę erdvę. Buvo perkelta dauguma VLE spausdintų tekstų ir iliustracijų, dalis straipsnių atnaujinta, enciklopedija pildyta naujais straipsniais. Puslapyje vle.lt pasiekiamas enciklopedijos turinys nuolat atnaujinamas ir pildomas. Tobulinamas paieškos mechanizmas, atnaujintas enciklopedijos turinys pradėtas siesti su viešais išoriniais jau sukauptos skaitmeninės informacijos šaltiniais, pradėta kurti vle.lt įvairialypė terpė. Taigi vyresniosios enciklopedininkų kartos pradėti darbai sėkmingai tęsiasi.

Nepaliaudami stebėtis, iš kur Antanas semiasi energijos ir naujų idėjų, linkime jam sveikatos, ištvermės ir sėkmės siekiant užsiibrėžtų tikslų. *Autorė yra Mokslo ir enciklopedijų leidybos centro darbuotoja*

Mažosios Lietuvos patrioto, dailininko Adomo Brako 135-osios gimimo metinės

Dr. Raimundas Kaminskas

Balandžio 5 d. (antrąją šv. Velykų dieną) Kaune kartu su VšĮ Karaliaučiaus lietuvių bendruomenės vadovu Sigitu Šamborskiu paminėjome Mažosios Lietuvos lietuvių kultūrinio gyvenimo organizatoriaus, žymaus dailininko Adomo Brako 135-ąsias gimimo metines.

Adomas Brakas gimė 1886 m. balandžio 5 d. ūkininkų šeimoje Jankaičiuose, tuometiniame Kretingalės valsčiuje. Adomo brolis Martynas Brakas (1907–2000) buvo teisininkas, istorikas, Mažosios Lietuvos visuomenininkas.

A. Brakas, baigęs liaudies mokyklą, mokėsi privačiai, kad galėtų tęsti mokslus Tilžės gimnazijoje. Priimtas į gimnaziją, susipažino

Dailininkas Adomas Brakas. Archyvo nuotr.

su Vydūnu, įsitraukė į lietuvių kultūrinę ir švietėjišką veiklą. 1906–1908 m. atliko karinę prievolę Karaliaučiuje, tarnybos metu baigė sanitarijos puskarininkų mokyklą.

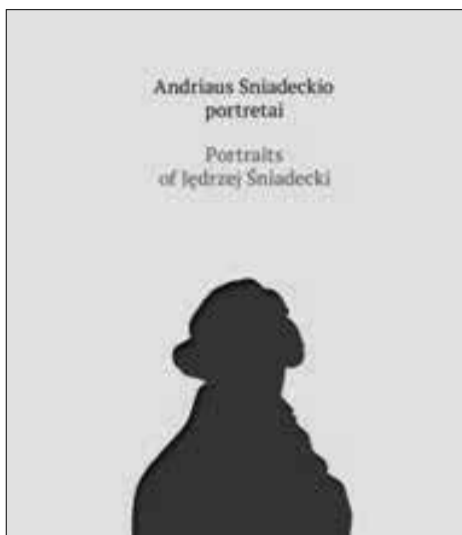
1908–1910 m. studijavo Paryžiaus dailės akademijoje. 1911 m. tėvams pardavus ūkį, įsikūrė Klaipėdoje, valdė savo namuose veikusį baldų fabriką „Laima“. 1914 m. susituokė su Marija Labrenčyte (1891–1982). Per Pirmąjį pasaulinį karą buvo mobilizuotas į Vokietijos kariuomenę, buvo sanitaras seržantas, tarnavo Lietuvoje, Lenkijoje, Rumunijoje, Serbijoje, Makedonijoje.

1920–1923 m. A. Brakas buvo Prūsų lietuvių susivienijimo valdybos pirmininkas. Kaip lietuvių jaunimo organizacijų atstovas 1922 m. Ambasadorių konferencijoje Paryžiuje pateikė pareiškimą dėl Klaipėdos

krašto ateities. Buvo Tautinio lietuvių banko ir bendrovės „Rytas“ vienas iš steigėjų.

A. Brakas su kitais 1919 m. Klaipėdoje atkūrė „Santaros“ draugiją ir vadovavo jai iki 1928 m. 1919 m. įsteigė ir „Aidos“ draugiją, kuriai vadovavo iki uždarymo 1939 m. Taip pat įsteigė „Aukuro“ draugiją (1922–1939), Klaipėdos krašto giedotojų draugijų sąjungą (1926), Klaipėdos konservatoriją (1923), kurią 1930 m. uždarius, įkūrė privačią muzikos mokyklą, veikusią iki 1939 m. Įkūrė Klaipėdos krašto muziejų (1924), mišrų chorą „Vaidilutė“ (1932–1939). Režisavo daugiau kaip 100 spektaklių, pastatė 14 Vydūno pjesių, daugeliui pastatymų pats piešė dekoracijas. „Aukuro“ draugijos įsteigtoje dramos studijoje „Vaidybos mokykla“ (1936)

Andriaus Sniadeckio portretai

Knygos viršelis

Andrius Sniadeckis (1768–1838)

Eglė Stasiukaitytė

Praėjusiais metais LMA Vrublevskių biblioteka išleido knygą „Andriaus Sniadeckio portretai“. Leidinys buvo sumanytas, Vilniaus universitete minint žymaus šios aukštosios mokyklos profesoriaus, mokslininko chemiko, puikaus gydytojo, visuomenės veikėjo 250-ąsias gimimo metines. Per „Andriaus Sniadeckio skaitymus“ (*Lectiones Andree Sniadecki*), surengtus 2018 m., buvo pristatyta ir A. Sniadeckio portretų paroda, kurią parengė LMA Vrublevskių bibliotekos darbuotoja, menotyrininkė dr. Neringa Markauskaitė. Neilgai trukus, kilo sumanymas išleisti mokslininko portretų katalogą.

Kataloge skelbiami 45 tapybos, skulptūros, grafikos kūriniai, fotografijos ir spaudiniai, kurie primena su A. Sniadeckio veikla ir jo darbais siejamas XIX–XX a. kultūros įstaigas ir draugijas. Į katalogą nesiekta surinkti visų spaudoje skelbtų portretų, bet norėta atspindėti svarbesnius leidinius ir iliustracijas, kurios tarsi šmėkštelėję romantiškojo laiko atšvaitai atskleidžia portretų pirmuosius įvaizdžius ir jų improvizacijas. Leidinyje skelbiami du straipsniai: dr. Birutės Railienės – apie A. Sniadeckio gyvenimą ir akademinę veiklą ir dr. Neringos Markauskaitės – apie A. Sniadeckio portretų ikonografiją, kurią ji aptaria kaip tapybos, skulptūros ir grafikos kūrinius bei knygų iliustracijas. *Autorė yra LMA Vrublevskių bibliotekos Komunikacijos skyriaus darbuotoja*

NEEILINĖS SUKAKTYS

Vatikano radijui – 90

Dr. Raimundas Kaminskas

2021 m. vasario 12 d. Vatikano radijui sukako 90 metų. Įsteigti radijo stotį popiežius Pijus XI nusprendė tuoj pat po Laterano sutarčių pasirašymo. 1929 m. birželio 11 d., praėjus vos 4 dienoms po pasikeitimo Laterano sutarčių ratifikavimo dokumentais, pats radijo išradėjas Guljermas Markonis (*Guglielmo Giovanni Maria Marconi*) buvo pakviestas į Vatikaną. Jo vadovaujama bendrovė sumontavo ir naują stotį – 10 kW galios siųstuvą. Iškilminga Vatikano radijo stoties inauguracija įvyko 1931 m. vasario 12 d. Po pietų, 16:49 val. Pijus XI pasakė pirmąją kalbą per Vatikano radiją.

Popiežius Pijus XII patvirtino savo pirmąjį pasirašytą radijo modernizavimo projektus. 1939 m. vasarą buvo pertvarkyta visa radijo stoties įranga, nutiestas ryšys su popiežiaus butu, Šv. Petro bazilika, kitomis Vatikano patalpomis ir įstaigomis. Antrojo pasaulinio karo išvakarėse, 1939 m. rugpjūčio 24 d., Vatikano radijas iš Kastelgandolfo vasaros rūmų transliavo Pijaus XII kreipimąsi į valstybių vadovus.

1941 m. pavasarį Vatikano radijas jau transliavo 57 reguliarias laidas per savaitę vienuolika kalbų. 1948 m. pradžioje atsirado naujos programos latvių, rusų, slovėnų kal-

Vatikano radijo administracinis ir techninis centras

bomis, 1950 m. – bulgarų, kroatų, baltarusių kalbomis. Trumpabangiame eteryje atsirado ir iki šios dienos naudojamas Vatikano radijo šaukinys – čekų kompozitoriaus Jano Kunco „Christus vincit, Christus regnat, Christus imperat“ melodija su sveikinimu „Laude-tur Jesus Christus!“ (Garbė Jėzui Kristui!).

Augant programų skaičiui, teko didinti ir siųstuvų galingumą. Naujiems įrenginiams reikėjo daugiau vietos, todėl buvo nuspręsta pagrindinę techninę radijo įrangą iš Vatikano iškelti. Netoli Romos miesto esančiame 440 ha dydžio lauke, priklausiusiame Germanicum ir Hungaricum kolegijai, buvo pradėtas statyti naujas radijo centras „Santa Maria di Galeria“. Popiežius Pijus XII šį centrą iškilmingai inauguravo 1957 m. spalio 27 d. Jono XXIII ir Pauliaus VI laikais vykusios

Vatikano radijo laidoje. Vatikano radijo archyvo nuotr.

plėtos metu susiformavo dabartinė Vatikano radijo struktūra. XX a. aštuntojo dešimtmečio pradžioje Vatikano radijo redakcijos įsikūrė Palazzo Pio rūmuose, stovinčiuose į Šv. Petro baziliką vedančios gatvės Via della Conciliazione pradžioje.

Vatikano radijo laidos lietuvių kalba yra seniausios, o per daugelį pokario metų neretai ir vienintelės lietuviškos radijo programos iš laisvojo Vakarų pasaulio. Jų atsiradimą lėmė tuojau po pirmosios SSRS okupacijos pasikeitusi Lietuvos politinė situacija. Oficialų prašymą pradėti transliuoti radijo laidas lietuvių kalba Vatikanui įteikė Lietuvos ministras prie Šv. Sosto Stasys Girdivainis. Leidimas buvo gautas 1940 m. lap-

kritį. Pagrindinis Vatikano radijo lietuviškos programos sumanytojas buvo vyskupas prof. Pranciškus Petras Būčys (1872–1951), kuris pirmą kartą per Vatikano radiją lietuviškai prabilo 1940 m. lapkričio 27 d. Šiame darbe talkininkavo kun. Juozas Vaitkevičius, Juozas Beleckas SJ, Lietuvos ministras Italijoje Stasys Lozoraitis, prel. dr. L. Tulaba, dr. V. Balčiūnas, dr. J. Bičiūnas, dr. P. Jatulis, Bonius Liubinas ir kiti.

1941 m. šios laidos nutrūko, tačiau pokario metais, Romoje atsiradus gana dideliame iš Lietuvos pasitraukusių kunigų būriui, Vatikano radijo lietuviška laida buvo atkurta. Transliacijos vėl prasidėjo 1946 m. birželio 8 d. Iki 1949 m. pabaigos, rengiant šias radijo laidas, bendradarbiavo beveik visi tuo metu prie Lietuvių Šv. Kazimiero kolegijos susitelkę kunigai. 1950–1988 m. Vatikano radijo lietuvių redakcijos vedėjas buvo monsinjoras prof. habil. dr. Vytautas Kazlauskas (1919–2008). Nuo 1972 m. pradėjo eiti Lietuvos katalikų bažnyčios kronika. Kai tik pirmieji jos numeriai pasiekė Vakarus, šiose radijo laidose atsirado nauja skiltis „Žinios iš vyskupijų“. 1972–1988 m. Vatikano radijo laidose buvo perskaityti beveik visi Kronikos numeriai.

Lietuvos bažnyčiai atgavus laisvę, prasidėjo pastovūs kasdieniai ryšiai su Vatikano radiju, o jo laida, buvusi persekiojamos bažnyčios pagalbininke, tapo informacijos apie popiežių, Šventąjį Sostą ir Visuotinę Bažnyčią šaltiniu. Apie Vatikano radijo pagalbą komunistų valdytos Rytų Europos katalikams savo laiške rašo Ukrainos graikų apeigų Katalikų Bažnyčios vadovas Kijevo ir Haličo didysis arkivyskupas Sviatoslavas Ševčukas. Jis primena, kad šis radijas komunistinio persekiojimo metais vaidino labai svarbų vaidmenį tikintiesiems, kurie klausdamiesi radijo laidų iš Vatikano, gaudavo svarią dvasinę paramą Europos transliuotojų sąjungą (EBU),

Radijo išradėjas, italų fizikas Guljermas Markonis

kuriai priklauso ir Vatikano radijas, pasveikino jį pradėjus savo istorijos dešimtąjį dešimtmetį. Šiuo metu visos laidos 40-čia kalbų transliuojamos ir įprastinėmis radijo bangomis, ir per palydovinį ryšį. Šalia radijo transliacijų visas informacijos srautas į pasaulį keliauja ir per internetą. Sukakties proga Italijos jėzuitų žurnalas „La Civiltà Cattolica“ paskelbė gana ilgą istorinę apžvalgą, kurios autorius – buvęs ilgametis Vatikano radijo direktorius Federico Lombardi SJ.

Vatikano radijo lietuvių redakcijos vedėjas, monsinjoras prof. habil. dr. Vytautas Kazlauskas (1919–2008)

Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centrui (LGGRTC)

LGGRTC Okupacinių režimų veiklos tyrimų ir viešinimo skyriaus vedėjui Artūriui Grickevičiui

Žiniai: Lietuvos Respublikos prokuratūros generalinei prokurorei Nidai Grunskienei

Prašymas atlikti Lietuvos gyventojų trėmimų, vykusių 1952 ir 1953 metais, tyrimą Kaunas, 2021 03 29

Lietuvos tremtiniais ir politiniams kaliniams, įvairių visuomeninių organizacijų nariams ir didžiąjai daliai Lietuvos piliečių labai svarbu, kaip vyksta genocido nusikaltimų tyrimai. Natūralu, kad palaipsniui mažėja ir nukentėjusių nuo sovietinio genocido, ir šio genocido vykdytojų. Todėl prašome vykdyti šių nusikaltimų, kuriems nėra senaties termino, tyrimus. Prašome Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centro (LGGRTC) atlikti trėmimų, vykusių 1952 ir 1953 m., tyrimus, kur didžiausia tikimybė, kad dar yra gyvų nukentėjusiųjų ir šių trėmimų vykdytojų.

Knygoje „Lietuvos gyventojų trėmimai 1940–1941, 1945–1953 m.“ istorikas Eugenijus Grunskis nurodo, kad 1952 m. sausio

ir rugpjūčio mėnesiais buvo ištremta 312 šeimų (1037 žmonės). Tad prašome trėmimų tyrimus pradėti nuo 1952 m. Tam Lietuvos ypatingajame archyve reikėtų patikrinti 312 tremties bylų, kurios sudarytos minėtoms 1952 m. ištremtoms 312 šeimų. Iš šių bylų reikėtų nustatyti šių šeimų trėmimų operatyvinių grupių vadovus, kurių pavardės ir parašai yra kiekvienoje tremties byloje. Pagal galimybes nustatyti ne tik trėmimų operatyvinių grupių vadovus, bet ir eilinius operatyvinių grupių narius. Trėmimų vykdytojų anketinius duomenis perduoti Lietuvos Respublikos generalinei prokuratūrai, kad būtų nustatyta, kurie šių trėmimų vykdytojai dar yra gyvi, ir kad Lietuvos Respublikos generalinė prokuratūra spręstų dėl jų atsa-

komybės už Lietuvos gyventojų trėmimus, kadangi šiems nusikaltimams nėra senaties.

E. Grunskio knygoje minima, kad trėmimai tęsėsi ir 1953 m., kai buvo ištremta apie 100 asmenų. Atitinkamai prašome patikrinti 1953 m. trėmimų bylas ir nustatyti šių trėmimų vykdytojus. Visam šiam darbui rekomenduojama pasitelkti bent kelis LGGRTC specialistus, kad šis darbas būtų atliktas per maksimaliai trumpą laiką. Šie darbai, pagal LGGRTC funkcijas, turėjo būti atlikti jau prieš 20 metų, todėl prašome kuo skubiau tai padaryti.

Atlikus šį tyrimą, turėtų būti sudarytas apie 300 trėmimų operatyvinių grupių vadovų ir kitų vykdytojų sąrašas. Prašome šį sąrašą su konkrečiais trėmimų vykdytojų

duomenimis (vardais, pavardėmis, gimimo metais, pareigomis, kuriais metais ir kokias šeimas ištrėmė) paskelbti LGGRTC svetainėje ir kituose leidiniuose. Atkreipiame dėmesį, kad su analogišku raštu į LGGRTC kreipėmės 2019 m. balandžio 26 d., bet iki šiol jokių duomenų apie 1952–1953 m. trėmimų vykdytojus nei LGGRTC leidiniuose, nei jo svetainėje nematome. Tikimės konstruktyvaus bendradarbiavimo ir lauksime konkretaus atsakymo.

Vyčio kryžiaus ordino kavaliere, dim. kpt. Algirdas Petrusevičius

Vyčio kryžiaus ordino kavaliere, Lietuvos sąjūdžio Kauno tarybos pirmininko pavaduotojas ats. vrs. Romas Žemaitis

Lietuvos sąjūdžio Kauno tarybos pirmininkas dr. Raimundas Kaminskas

Apie pirmąsias terminologijos komisijas Lietuvoje ir Latvijoje

Doc. dr. Regina Kvašytė

Po nepriklausomybės atkūrimo 1918 m. įvairioms veiklos sritims Lietuvoje reikėjo savų terminų, tačiau anuomet jų tvarkyba ir kūrimas moksliniais pagrindais dar nebuvo vykdomas valstybinio lygiu, nes nebuvo už tai atsakingos institucijos. Tokia atsirado prieš 100 metų, kai 1921 m. kovo 14 d. prie Švietimo ministerijos buvo sudaryta Terminologijos komisija. Įsakymą (kovo 29 d. paskelbtą „Vyriausybės žiniuose“) pasirašė Ministras Pirmininkas Kazys Grinius ir švietimo ministras Kazys Bizauskas.

Į pirmąjį posėdį komisijos nariai buvo sukviesti daugiau kaip po mėnesio: „Iš Švietimo Ministerijos 1921 m. balandžio 21 d. 5 valandai vakaro 10 kvietusių į pirmąjį Komisijos posėdį jos narių lig 5 val. 20 min. atėjo: 1. K. Būga, 2. A. Dambrauskas, 3. Pr. Dovydaitis, 4. J. Jablonskis, 5. Pr. Mašiotas, 6. A. Smetona ir 7. A. Vireliūnas. Palaukę lig 5 val. 30 min. susirinkusieji, nežiūrėdami neatėjusių Komisijos narių V. Poželos, J. Tumo ir A. Varno, nutarė posėdį pradėti. Posėdžio pirmininku išrinktas A. Smetona, sekretorium – A. Vireliūnas. Aiškintasi Komisijos uždaviniai ir darbo sutvarkymas.

Buvo iškelta pirmiausiajį Komisijos uždavinį esant suvienodinti oficialinė valstybės įstaigų kalba. Taip pat susirinkusieji pasisakė reikiant peržiūrėti ir pataisyti ir šiaip sau įvairių mokslo šakų terminai <...> Nutarta paskelbti laikraščiuose komisiją susidarius ir pradėjus dirbti“ (TKP 1921, Nr. 1). Kitame komisijos posėdyje išrinkti Terminologijos komisijos pirmininkas (Antanas Smetona) ir sekretorius (Antanas Vireliūnas) (TKP 1921, Nr. 2), tiesa, per penkerius pirmosios komisijos veiklos metus šias pareigas ėjo ne vienas asmuo. Svarbu paminėti, kad komisija skyrė dėmesį ne tik terminų tvarkybai, bet ir kitiems kalbos klausimams: svarstė geografinių vardų, tautovardžių formas ir pan.

Terminologijos komisijos šimtmečio proga Lietuvos kalbos instituto, kurio padalinys yra Terminologijos centras, svetainėje paskelbtas priminimas – nuoroda į terminologės, instituto direktorės dr. Albinos Aukšoriūtės straipsnį „Terminologijos komisijos (1921–1926) veiklos apžvalga“ žurnale „Terminologija“ (Nr. 18, 2011, p. 80–91), o žurnale „Gimtoji kalba“ išspausdintas jos straipsnis „Terminologijos komisijos įkūrimo šimtmečiui“ (Nr. 3, 2021, p. 3–9). Šio straipsnio tikslas – plačiau supažindinti mokslo bendruomenę su kai kuriomis Terminologijos komisijos kūrimosi aplinkybėmis.

Tačiau gali kilti klausimas, kodėl užsimota kalbėti apie Lietuvą ir Latviją. Pirmiausia todėl, kad Lietuvoje Terminologijos komisija buvo įkurta Latvijos pavyzdžiu. Prie to svariai prisidėjo Jonas Jablonskis. Švietimo ministerijos mėnesiniame žurnale „Švietimo Darbas“ 1920 m. gruodžio mėnesį, taigi, dar prieš įkuriant komisiją, pristatydama Latvijos švietimo ministerijos mėnesinio „Izglītības Ministrijas Mēnešraksts“ (IMM; buvo leidžiamas 1920–1939) naujausią numerį, J. Jablonskis rašo: „Prie Šviet. Min-jos ten [Latvijoje] esama Terminologijos komisijos, kuri nustato terminus įvairiems mokslo galams; tos komisijos yra keli skyriai (gamtos, prekybos, filosofijos, jurisprudencijos ir t. t.). Žmonės, kuriems tie visuomenės dalykai rūpi, spiečiasi prie Šviet. Min-jos – dirba ir įvairiuose jos terminų skyriuose <...>“ (p. 225).

Toliau išsamiai aiškinama, kokiu tikslu ir kas komisiją subūrė, kaip ji dirba, kaip ir kur apsvartytus terminus viešina („Laikraštys,

jo sąsiuvinuose, surašomi tam tikri terminai rusiškai, vokiškai ir latviškai.“). Nors išskiriamas kalbamasis mėnraštis, kur skelbiami terminų projektai, tai buvo daroma ir oficialiame laikraštyje „Valdības Vēstnesis“ (Vyriausybės žinios).

J. Jablonskis atkreipia dėmesį ir į tai, kaip įsitikinama komisijos priimtų terminų tinkamumu: „Komisija, skelbdama terminų projektą, kreipiasi švietimo laikraščiu į nusimanančius apie tą dalyką žmones, prašo juos, jei nesutinka su vienu kitu komisijos terminu, duoti jai, vieno kito komisijos termino vietoje, savus terminus, labiau tinkančius „terminų sąrašams“, skiriamais visuomenės reikalui. Gavusi ligi tam tikro laiko (komisija pažymi tą laiką organo straipsnyje) iš šalies pastebėjimų, komisija vėl sprendžia abejojamų terminų dalyką ir galutinai skelbia juos visuomenės reikalui“ (p. 225).

Siekdamas, kad patirtis būtų perimta Lietuvoje, J. Jablonskis ragina važiuoti susipažinti su komisijos veikla: „Latvių pavyzdžiu ir mes galime naudotis. Kai kam reikėtų, gali būt, ir į Latvius nuvažiuoti – pasižinti vietoje su šiuo jų Šviet. Min-jos darbu“ (p. 225–226). Pabrėžiama tokios veiklos svarba ir prasmė (ypač akcentuojamas švietimas): „Kur taip daroma jaunojoje valstybėje, negali būti tos terminų „netvarkos“, su kuria tenka susidurti dabar įvairiems mūsų vadovėlių rašytojams“ (p. 225).

Norėtusi pacituoti ir kalbamajame straipsnyje išsakytą bendresnį J. Jablonskio pastebėjimą, iš dalies tinkantį ir dabartinei situacijai apibūdinti: „Apie latvių gyvenimą mes labai maža težinome <...> Apie tai, kaip pulsuoja ten naujas visuomenės gyvenimas, kas ir kaip dirbama dabar mokyklose, mes beveik nieko nežinome, nors jų gyvenime, ypačiai Šviet. Min-jos aparate, daug kas turėtų būti ir mums šiuo kartu labai įdomu ir, man rodosi, pamokoma, paraginama. Mokyklos, mokiniai, mokytojai, sprendžiant iš jų Šviet. Min-jos laikraščio, – turiu galvoje ne šį vieną to laikraščio sąsiuvinį, – dirba, matyti, labai intensingai, labai smarkiai, nors be triukšmo, be smarkių obalsių, be karšto kovojimo dėl įvairių mažmožių“ (p. 224). Ne mažiau svarbus ir pageidavimas turėti informacijos apie Latvijoje išleistus vadovėlius (gal ir naudoti jais): „N. B. Mūsų leidimų Komisijoje

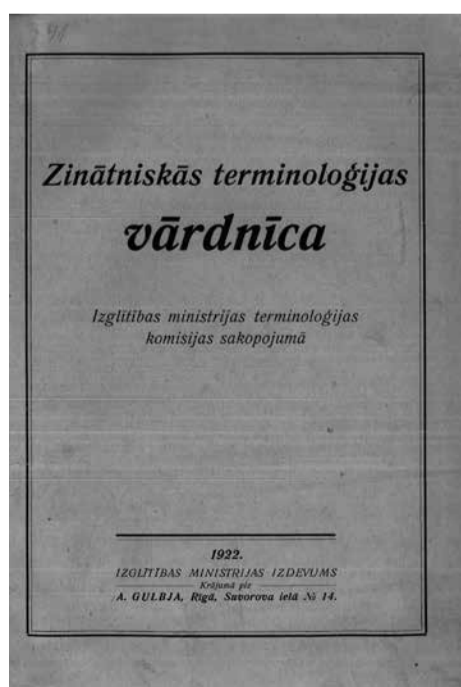

Lietuviško terminų žodyno (1924) turinys

ar Min-jos sandėlyje reikėtų laikyti ir po kelis egzempliorius visų tų leidinių, kurie latvių išleisti mokyklai...“ (p. 226).

Vėliau, 1921 m. vasario 27 d., visuomenės ir politikos dienraštyje „Lietuva“ (Nr. 46) J. Jablonskis primena, kad mintis apie Terminologijos komisijos sudarymą viešai iškelta 1920 m.: „Lietuvos“ Kalėdų numeryje [„Terminų dalykas“. Lietuva, Nr. 282 (564), 1920-12-24, p. 6; žr. Jablonskio raštai. T. 1. Red. J. Balčikonis, Kaunas: Švietimo ministerijos leidinys, 1933, p. 210–212] buvo išspausdintas šito turinio jau vienas straipsnis. Dabar, po dviejų mėnesių, vėl tenka kalbėti tuo pačiu reikalui: nieko ligi šiol nepadaryta...“ (p. 226). Pabrėžiama, kad „prieš Kalėdas buvo jau šis tas daroma: prie Šviet. Min-jos darėsi terminų komisija, kuri, kaip tuokart buvo laukiama, ims pagaliau tikrai rūpintis mūsų terminologijos dalyku. Tos įstaigos, ar tos mokslo ir darbo šakos, kurioms rūpi savų terminų dalykas, buvo prašomos daryti savo tarpe, kaip buvo rašoma ir „Lietuvoje“, atskiras komisijas terminams <...>“ (p. 227).

Toliau straipsnyje tęsiama latvių patirties

Latviško terminų žodyno (1922) viršelis

GIMTOSIOS KALBOS SVETAINĖ

Maisto produktų pavadinimuose – tautosakos ženklai

Ar ES uždraus „obuolių sūrį“, „riešutų sviestą“ ir nebeleis sakyti „sviestas sviestuotas“?

Žemės ūkio ministras Kęstutis Navickas su Europos žemės ūkio komisaru Janušu Wojciechovskiu vaizdo susitikime aptarė Europos Sąjungos (ES) žemės ūkio aktualijas: bendrosios žemės ūkio politikos reformos eigą, žaliajo kurso strategijos įgyvendinimą žemės ūkyje ir kitus svarbius klausimus. K. Navickas, raštu kreipęsis į komisarą dėl Lietuvoje nemenką ažiotažą sukėlusio klausimo dėl pieno produktų terminų vartojimo, ženklinant lietuviams įprastus, tradicinius augalinės kilmės produktus, tokius kaip aguonų pienas, obuolių bei slyvų sūriai ir kitus, pokalbio metu situaciją pristatė išsamiau. Kalbėta ir apie įprasto, tradicinio posakio „sviestas sviestuotas“ vartojimą, įvardijant augalinės kilmės produktus, kuriuose nėra pieno.

„Žmonės prekybos centrų lentynose ir kitur mato, kad pieno produktų pavadinimai

mai vartojami tam tikriems augaliniams produktams kitomis kalbomis pavadinti, pavyzdžiui, obuolių sūris. Lenkiško „jablaczny ser“ (obuolių sūris) pavadinimas nėra draudžiamas, tačiau Lietuvoje tarnybos, esą, vadovaudamosi europine teise, nori uždrausti analogišką produktą vadinti obuolių sūriu, nes... šiame gaminyje nėra pieno. Aš žinau apie ES išpareigojimus tinkamai apsaugoti pieno ir kitus produktus. Tačiau, mūsų supratimu, įpareigojimai turi vienodai galioti visoms ES kalboms ir valstybėms narėms“, – teigia ministras K. Navickas.

Lietuvoje yra apie 12 obuolių sūrių gamintojų, kurie praėjusiais metais pagamino apie 16 tonų **obuolių sūrio** (dabar žymimo „obuolių desertas“). Tokių produktų gamyba ir ženklinimas turi senas tradicijas, todėl bet koks jų pavadinimo keitimas, pavyzdžiui, „obuolių sūrio“ į „obuolių desertą“, anot mi-

nistro, klaidina vartotojus, o pats produktas praranda autentiškumą ir reputaciją.

Lietuvoje yra trys aguonų pieno gamintojai, kurie per metus jo pagamina apie 4 tonas. 8 „**riešutų sviesto**“ (dabar pažymėto kaip „riešutų kremas“) gamintojai per metus pagamina apie 198 tonas šio produkto. Kokosų pienas nėra gaminamas Lietuvoje, tačiau yra importuojamas į Lietuvos rinką. Pavyzdžiui, 2020 metais Lietuvos rinkoje buvo parduota apie 230 tonų „kokosų pieno“, kuris šiuo metu ženklinamas kaip „kokosų gėrimas“.

„Mums tikrai reikia aiškumo. Pabrėžčiau, kad mūsų aptariamais maisto gaminiais jau daugelį metų turi gerai vartotojams žinomas pavadinimus, visos jų sudėtinės dalys aiškiai nurodytos etiketėje. **Tokie pavadinimai neklaidina vartotojų.** Juo labiau kad ir pirkėjai yra prie jų pripratę. Apribojimai naudoti tokį

ženklimą lietuviškai, nors tai kitomis kalbomis yra įmanoma, sukelia neigiamą reakciją ir kelia daug klausimų dėl nevienodų sąlygų ES bendrojoje rinkoje“, – teigia K. Navickas.

Komisaras J. Wojciechovskis dėkojo už aiškiai pristatytą kai kurių tradicinių augalinės kilmės produktų ženklinimo problemą. Teigė suprantantis padėti ir sutiko, kad reikia ieškoti sprendimų, taip pat žadėjo su atsakingomis tarnybomis artimiausiu metu tai daryti. Komisaras dėkojo ministrui ir už palankų požiūrį bei startines pozicijas, integruojant žaliajo kurso prioritetus BŽŪP. Anot komisaro, jiems įgyvendinti Lietuvoje yra mažiau iššūkių, nei kai kuriose bendrijos šalyse, kur žemės ūkis ir maisto produkcijos gamyba sudaro didesnę nacionalinės ekonomikos dalį. *Parengta pagal Žemės ūkio ministerijos pranešimus*

Apie pirmąsias terminologijos komisijas Lietuvoje ir Latvijoje

■ Atkelta iš 11 p.

sklaida ir pateikiamas jos vertinimas: „Švietimo Ministerija, pavesdama šitą terminų dalyką tam tikrai savo komisijai ir suragindama į tą darbą kitas darbo žmonių komisijas, eina ar eitų Latvių šviet. min.-jos takais: ten prie šviet. ministerijos dirba, kiek matyti iš latvių laikraščių ir girdėti iš jų raštų žmonių, ir dirba, pasakysim, sėkmingai ir labai plačiai „terminologijos komisija“.

Su ta pagrindine terminų komisija susižino ten įvairios kitos valstybės aparato terminų komisijos... Tų komisijų darbas skelbiamas ten kas mėnuo ar beveik kas mėnuo ir Šviet. Min.-jos organe [IMM], apie

jį pranešama įvairioms valstybės darbo šakoms ir pagrindiniame valstybės laikraštyje [„Valdības Vēstnesis“]. Terminų mišinio ten, rodosi, nėra: tų komisijų terminai, nustatyti su Šviet. Min.-jos komisija, ten yra privalomi visoms valstybės aparato šakoms, terminų darbu ten suinteresuota mokytinė visuomenė ir mokykla, ir tas darbas duoda ten, kaip matyti, visai gerų vaisių...“ (p. 227–228). Raginama aktyviai veikti: „Bet apie visą šitą dalyką buvo kiek parašyta, kiek pakalbėta, ir dabar kažin kodėl vėl nieko negirdėti. Kas čia kaltas, kas čia nekaltas – spręskite patys. Reikia imti kas vyriškai dirbti, vyručiai“ (p. 228). *Pabaiga – kitame numeryje*

Mažosios Lietuvos patrioto, dailininko Adomo Brako 135-osios gimimo metinės

■ Atkelta iš 9 p.

dėstė meno istoriją. Daug prisidėjo, rengiant pirmąją Mažosios Lietuvos lietuvių dainų šventę (1927). Su Klaipėdos krašto draugijų chorais dalyvavo Rambyno šventėse ir kituose renginiuose. 1923–1939 m. buvo piešimo ir braižybos mokytojas Klaipėdos lietuvių gimnazijoje (nuo 1930 m. – Vytauto Didžiojo gimnazija). Buvo Klaipėdos krašto mokytojų draugijos narys.

1939 m. kovo mėnesį hitlerinei Vokietijai okupavus Klaipėdos kraštą, A. Brakas buvo suimtas. Jis atsisakė tapti Vokietijos reichso piliečiu, pasiliko Lietuvos pilietybę ir persikėlė į Kauną. Nuo 1940 m. Kaune dirbo piešimo mokytoju Šv. Kazimiero seserų kongregacijos mergaičių gimnazijoje.

1941 m. pradžioje jo žmona Marija Brakienė su jaunesniu sūnumi Ramūnu (1923–2014) išvyko į Vokietiją. Adomas su vyresniu sūnumi Tautvydu (1919–1990) liko Kaune, tačiau 1941 m. birželio 14 d. sovietų

saugumo buvo suimti ir ištremti į Kamenskąjė prie Obės (Altajaus krašte). A. Brakas tremtyje iš pradžių dirbo plytinėje, akmens skaldykloje, vėliau – Kamenskąjė valstybiniame dramos teatre. Teatrą perkėlus į Bijską, dirbo jame iki išėjimo į pensiją (1946). 1949 m. A. Brakas vėl buvo suimtas ir nuteistas 10 metų kalėjimo už „antitarybinę agitaciją“. Taip buvo apibūdinti jo paveikslai ir plakatai. 1952 m. vasario 2 d. A. Brakas mirė Barnaulo kalėjime. Palaidojimo vieta – nežinoma.

Kompiuteriniai naujadarai

„Palaikinti“ – pažymėti, kad tau toks teiginys arba visas rašinytis patinka, kilęs iš angliško žodžio „like“. Žinoma, yra jau lyg ir prigijantis lietuviškas žodis „patiktukas“. Ką apie tai manote?

SVEIKINIMAI

Linksmų Velykų (1931 m. atvirukas). Vytauto Navaičio nuotr.

Akademinę bendruomenę Velykų savaitės dienomis sveikino: Regina Vaišvilienė ir Janina Valančiūtė (Lietuvos medicinos biblioteka), Lietuvos Respublikos Seimo narys doc. dr. Stasys Tumėnas, prof. Antanas Svirskis, prof. Sigitas Vaitkevičius, doc. Romualdas Povilaitis ir kiti „Mokslo Lietuvos“ skaitytojai. O Lietuvos rekordų registravimo agentūros vadovas Vytautas Navaitis atsiuntė 1931 m. Vilniuje išleistą velykinį atviruką

Atidaroma Lietuvos medicinos bibliotekos skaitykla

Janina Valančiūtė

Vyriausybei patikslinus karantino režimo nuostatas, nuo balandžio 12 d. bibliotekos skaitykla vėl aptarnauja lankytojus. Vienu metu skaitykloje gali būti ne daugiau kaip 2 žmonės. Dirbame pirmadieniais–penktadieniais, nuo 11 iki 19 val. Paskutinį

mėnesio penktadienį skaitytojai neaptarnaujami. Bibliotekos adresas: Vilnius, Kaštonų g. 7. Tel. 261 73 96.

Prašome nevykti į biblioteką, turint ūmių viršutinių kvėpavimo takų ligų požymių, pavyzdžiui, karščiavimą, kosulį, pasunkėjusį kvėpavimą.

Lietuvos mokslininkų laikraščio projektui „Akademinės bendruomenės telkimas gerovės valstybei kurti, akademinės ir plačiosios visuomenės sanglaudai stiprinti“ vykdyti Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas 2021 metams skyrė 6,5 tūkst. eurų. „Mokslo Lietuvos“ redakcija

Mokslo Lietuva

Vyriausiasis redaktorius Jonas Jasaitis
Stilistė-korektorė Jolanta Niaurienė
Dizaineris Vilius Zaveckas

Redakcinės kolegijos pirmininkas – Raimundas Dužinskas, nariai: Alvydas Baležentis, Valentinas Baltrūnas, Valentas Daniūnas, Jonas Dautaras, Vygintas Gontis, Nelė Jurkėnaitė, Regina Kvašytė, Milena Medineckienė, Andrius Puksas, Eugenijus Stumbrys, Emilis Urba, Janina Valančiūtė, Raimundas Kaminskas, Algirdas Mikas Žemaitaitis
Redakcijos adresas: J. Basanavičiaus g. 6, LT-01118 Vilnius
El. paštas mokslolietuva@gmail.com
Laikraštis internete: www.mokslolietuva.lt
Redakcija gerbia savo autorių nuomonę ir mintis, net jei ne visada joms pritaria. Perspausdinant ar naudojant laikraščio „Mokslo Lietuva“ ir jo internetinio puslapio <http://www.mokslolietuva.lt> paskelbtą medžiagą būtina nuoroda į „Mokslo Lietuvą“. Laikraštis platinamas tik prenumeratoriams ir redakcijoje.

ISSN 1392-7191
Leidžia
UAB „Mokslininkų laikraštis“
SL Nr. 169
Spausdino
UAB „Petro ofsetas“
Savanorių pr. 174D, LT-03153, Vilnius
Tiražas 500 egz.